

TURUK

2019, Yıl/Year: 7, Sayı/Issue:17, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / *Date of Received*: **09.05.2019**

Kabul Tarihi / *Date of Accepted*: **17.06.2019**

Sayfa / *Page*: **9-33**

Research Article / Araştırma Makalesi

Doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK749>

Yazar / *Writer*:

Doç. Dr. Ali Cin

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
alicin@akdeniz.edu.tr

Vasfi Babacan

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Doktora Öğrencisi
vasfibabacan@outlook.com

KARIŞIK TARİHİ LEHÇELİ ESERLERDEN KİTÂB-I GÜZİDE ÜZERİNE OKUMA TEKLİFLERİ

Öz

Kitâb-ı Güzide, Türk dili tarihinde Behçetü'l-Hadâik, Ali'nin Kıssa-yı Yûsuf'u, Kudûrî Tercümesi, Kitâbü'l Ferâiz, Kitâb-ı Gunyâ, Şerhü'l-Menâr... gibi kitaplarla beraber zikredilen karışık tarihî lehçeli eserlerden (karışık dilli eserler) birisidir. Türkoloji sahasında olga-bolga sorunu da denilen karışık tarihî lehçeli eserler bahsinde birçok görüş ileri sürülmüş, söz konusu eserlerin ses ve şekil bilgisi özellikleri hakkında çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Kitâb-ı Güzide, bilim âlemince Güzide, Güzide Kitabı, Kitâb-ı Güzide, Akâid-i İslam şeklindeki isimleriyle anılmaktadır. Ebu Nasr Bin Tahir bin Muhammed es-serahsi tarafından yazılan Kitâb-ı Güzide, Muhammed Bin Bali tarafından Anadolu Türkçesine (sarih ve fasih ve ruşen Türkçeye döndürdüm) aktarılmıştır. Kitâb-ı Güzide'nin günümüzde gerek yurt içinde gerekse yurt dışında değişik adlarla bugüne kadar tespit edilen on altı nüshası bulunmaktadır. Söz konusu çalışmamızda Konya Kütüphanesinde 104 Yk. D. K. By 865/1-3 numarada kayıtlı bulunan nüshanın (Serhat Küçük, Kitab-ı Güzide, Kesit Yay. 2014) yayınıyla ilgili olarak okuma tekliflerimiz olacaktır. Çalışmada Kitâb-ı Güzide'nin metin kurgusu ele alınarak metnin daha

anlaşılır hale gelmesi için Türk dilinin tarihi metinleri ışığında birtakım okuma tekliflerinde bulunularak sözlük ve dizin bölümlerine katkı sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kitab-ı Güzide, Güzide Kitabı, Akaid-i İslam, Eski Anadolu Türkçesi, Karışık Tarihi Lehçeli Eserler.

READING OFFERINGS FOR KITAB-I GUZIDE AMONG MIXED HISTORICAL DIALECT WORKS

Abstract

Kitab-ı Guzide is one of the mixed historical dialect works (mixed dialect works) which is mentioned along with Behçetu'l-Hadaik, Ali's Kısseye-yı Yusuf, translation of Kuduri, Kitabu'l Feraiz, Kitab-ı Gunya, Şerhu'l-Menar... in the Turkic language history. In the article of mixed historical dialect works, which is also called as the question of Olga- Bolga in the field of Turcology, many different views were asserted, there have been various researches on works aforesaid in terms of their form and phonetic features. Kitab-ı Guzide has been known as Guzide, Guzide Kitabı, Kitab-ı Guzide, Akaid-i Islam by science world. Kitab-ı Guzide, written by Ebu Nasr Bin Tahir bin Muhammed eserahsi, was translated into old Anatolian Dialect by Muhammed Bin Bali. Currently, there have been sixteen copies of Kitab-ı Guzide with different names both in Turkey and abroad. In this study a new reading is offered related to the copy of the publication (Serhat Küçük, Kitab-ı Guzide, Kesit Yay. 2014) which is registered as numbered 104 Yk. D. K. By 865/1-3 in the library of Konya. In this article, it is aimed at contributing to the parts of dictionary and index by offering certain readings in the light of historical texts of Turkic language in order to make it more legible through dealing with textual construct of Kitab-ı Guzide.

Key Words: Kitab-ı Guzide, The book of Guzide, Akaid-i Islam, Old Anatolian Dialect, Mixed Historical Dialect Works

Giriş

Kitâb-ı Güzîde İslam dininin temel esasları üzerine yazılmış bir akâid kitabıdır. Eser, “*Kitâb-ı Güzîde*”nin yanı sıra “*Güzîde, Güzîde Kitâbı, Akâidü'l-İslam*” adlarıyla da bilinmektedir.

Akâid “bağlanma, düğümlenme” (Ayverdi 2011: 77) anlamındaki Arapça 'akd sözcüğünden türemiş olan akide sözcüğünün çoğuludur. Akâidin dinsel bir terim olarak birbirine yakın birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan anlaşıldığı kadarıyla akâid, imanın kuvvetle bağlı bulunduğu düsturları anlatan bir sözcük olup dinin asli usullerini az çok veciz sözlerle ifade eder. Çeşitli din âlimleri, mutasavvıflar ve düşünürlerin telif eserleri dolayısıyla mazisi hicretin IV. asrına kadar giden akâidin genel bir bakış açısı olarak konusunu “amentü” ile ifadesini bulan imanın esasları oluşturmaktadır (Vaux 1978: 240). Bununla birlikte çoğu eserde konular biraz daha genişletilerek sağlam bir inanç inşası için dinî yaşamda uyulması gerekenler ile reddedilenler çeşitli örnekler vasıtasıyla izah edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmanın konusu olan *Kitâb-ı Güzîde* de işte bu tarzda yazılmış olan eserlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Kitâb-ı Güzîde'yi kaleme alan Ebû Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsî adlı bir din bilgini olup hakkında detaylı bilgi yoktur. Eser, müellif tarafından olga-bolga dilinde kaleme alınmış ve Mehmet bin Bâlî tarafından 14. yüzyılda Oğuz Türkçesine aktarılmıştır.

Bir din âlimi olan Ebû Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsî, *Kitâb-ı Güzîde*'yi başlangıç kısmında belirttiği gibi 46 baba ayırmış ve bunların isimlerini tek tek zikretmiştir. Bu baplar sırasıyla şunlardır: *Tevhid, marifet, muhabbet, sünnet, namaz ve taat, zikir, ilim istemek, hikmet, gazilik, cömertlik, hayâ, zina, livata, muhtekir, riba yiyen, süci içen, vadesine rızk inanmak, kanaat, dünya arzuluğu, ibadet, ölümü anmak, sabır, şükür, ihlas, tövbe, oruç, gece namazı kılmak, söylememek (kınamamak-gıybet etmemek), halvete oturmak, korku, ümit, dünyayı bilmek, kendini (nefsini) bilmek, kendi özünü görmek, şeytanı düşman bilmek, kazaya razı olmak, yakîn, nasihat, tevazu, ilim, kendi ayıbını görmek, mümin nişanı, vasiyet, münacat, öğüt, takva* (Küçük 2014: 75-76). Müellif, bu konular hakkında açıklamalar yaparken ayetlerden, hadislerden, kıssalardan, sahabelerin ve sonraki dönem din âlimlerinin sözlerinden, kimi zaman da çeşitli rivayetlerden yararlanmıştır. Bapların sonlarında sık sık insanlar için hayır dualar ederek sözlerini tamamlamıştır. Eserin yazılmasındaki amaç, sosyal hayatın nizamı ve dinsel geleneğin sürdürülmesi çerçevesinde Hz. Peygamberin bu dünyada yaşamadığı zamanlarda dinî usullerin tespit edilerek bunların ortaya konması ve hâl ilminin esaslarının tekrar insanlara hatırlatılarak onların eğitilmesidir.

Eseri Eski Anadolu Türkçesine aktaran Mehmet bin Bâlî hakkında onun 14. yüzyılda Anadolu'da yaşamış olmasının dışında fazlaca bir bilgi bulunmamaktadır (Erdem 1992: 5). Mehmet bin Bâlî, giriş kısmında Ebû Nasr bin Tahir bin Muhammed es-Serahsî'nin Tatar dilinde değerli bir eser yazdığını, bu eseri sarıh, fasih ve Ruşen Türkçeye çevirdiğini söylemektedir. Kendisinin dediğine göre eser, olgay – bolgay dilinde yazılmış karışık dilli bir eserdir. Konya nüshasında şu şekilde geçmektedir:

2^a 1 ve nahîf ve günâhlu kul kim Mehmed bin Bâlîdür ki mütekkaddimler ulusu 2 imâmu Zâhid Ebû Nasr bin Muhammedü's-Serahsî (r.a) bir kitâb 3 cem' eylemiş her bir sözi biñ cân değer ammâ gördim ki Tatar dilince yazmışlar 4 terki-i muhalla ve muhabbat olgay bolgay dilince yazmışlar ... 6 ... şarîh ve faşîh ve rüşen Türkçe dönderdüm

Söz konusu eser, Mehmed bin Bâlî'nin yaptığı "lehçeler arası bir metin aktarımı" olup bunun tarihsel süreçte şu an için izleyebildiğimiz ilk örneğidir (Tekin 2000: 168). Nitekim Seyfullah Türkmen de çalışmasını "*Türk Lehçeleri Arasında ilk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzîde*" adıyla 2011 yılında yayımlamıştır (Türkmen 2011). Şinasi Tekin, Mehmed bin Bâlî'nin ailesinin Türkistan kökenli olabileceğini belirterek onun Harezmi Türkçesini kitabî olarak bildiğine hükmetmiştir. Zeynep Korkmaz, *Marzubanname Tercümesi*'de çeşitli *Kitâb-ı Güzîde* nüshalarındaki karışık dilliliğin özel ifadelerini, Manisa Kütüphanesindeki Akâid-i İslam nüshasında *olga-bolga*, TDK nüshasında *olgay- bolga*, C. Mundy'nin özel kütüphanesinde *olgay-bolgay*, Londra British Museum'daki nüshada *elfâz-ı muhâl*, Berlin nüshasında *olgay-bolgay*, İstanbul Arkeoloji Müzeler Kütüphanesindeki nüshada ise *olgay-bolgay Tatar dilince...* şeklinde bir araya getirmiştir (Korkmaz 1973: 31).

XI-XIII. yüzyıllar arasında savaşlar, karışıklıklar ve başka nedenlerle Anadolu'nun Doğu'dan yoğun bir şekilde göçlere sahne oluşu, bu dönemde ortaya konan eserlerden bazılarının hem Doğu

hem de Batı Türkçesi özelliklerini taşımasına neden olmuştur. Araştırmacılara göre *Ali'nin Kıssa-yı Yusuf'u*, *Behçetü'l-Hadâik*, *Ferâiz Kitabı*, *Kudûrî Tercümesi*, *Şerhü'l-Menâr* gibi eserler ile *Mevlana'nın Türkçe Manzumeleri*, *Şeyyad Hamza'nın Bazı Manzumeleri* bu tür ürünlerdendir. Bünyesinde her iki Türkçeye ait izler bulunan bu eserlere “karışık dilli” eserler denilmektedir. Bu noktada terim sorunu olarak şuna değinmek yerinde olacaktır. Konu tarihin belli bir zaman diliminde sadece bir dilin içerisinde gerçekleştiğinden dolayı bu tür eserleri “karışık dilli” olarak adlandırmak yerine *karışık tarihî lehçeli eserler* şeklinde ifade etmenin daha doğru bir adlandırma olabileceği düşünülmelidir.

Türkolojide *olga-bolga sorunu* da denilen *karışık tarihî lehçeli eserler* konusunda birçok görüş ileri sürülmüş, bunların ses ve biçim bilgisi özellikleri bakımından karşılaştırmaları çeşitli araştırmacılar tarafından (Tulum 1968: 133-138), (Mansuroğlu 1956: 125-144; 1960: 367-374), (Buluç 2007a: 84-93; 2007b: 149-184), (Canpolat 1968: 165-175), (Tekin 2000: 151-194), (Korkmaz 1973: 31; 1995a: 355-359; 1995b: 274-286; 1995c: 254-259; 1995d: 268-273), (Demir 2007: 302-312), (Erdem- Sarı 2010: 390-415) saptanmaya çalışılmıştır. Bu zaman dilimini bir geçiş dönemi olarak nitelendiren (Arat 1987: 318; Korkmaz 1974: 41-48; Canpolat 1968: 165-175; Mansuroğlu 1988: 275; Buluç 2007a: 84-93; 2007b: 149-184); bu tür eserlerin oluşunu şahsi tesirlere bağlayan (Tekin 2000: 151-194); olga-bolga tabiriyle Doğu Türkçesinin kastedildiğini söyleyen (Ercilasun 2008: 437-438); bu tür dilsel farklılığı genelleşmiş ağız özelliği olarak gören (Develi 1998: 64) bilim insanlarının oluşu bu konuda fikir birliğinin olmadığını göstermektedir. Bu konuda Şinasi Tekin'in görüşü oldukça dikkat çekicidir. Ona göre siyasî ve ticarî maksatlarla XII-XIII. yüzyıllarda Anadolu'ya gelen din adamları, sufiler, şeyhler Anadolu halkı için Oğuz şivesiyle kaleme aldıkları eserlerine, kendi ana dilleri olan Orta Asya Türkçesinin hususiyetlerini bilerek veya bilmeyerek katmışlardır. İçinde yetiştikleri Karahanlı Türkçesi yazı dili geleneğinin güçlü tesiri, ileri yaşlarında Anadolu'ya gelen âlimlerin eserlerinde daha çok; genç yaşta gelenlerin eserlerinde daha az olmuştur. Bu şahsî tesir, mevcudiyetini Anadolu yazı dilinin bu asırlarda henüz kuruluş aşamasında olmasına borçludur. Nitekim oluşan güçlü yazı dili sonraki asırlarda böylesi “karışık dilli” eserlere tahammül etmemiştir (Tekin 2000: 166). Şurası da bir gerçek ki eldeki mevcut eserlerin hiçbirinin müellif hattı olmaması, yazıldıkları yer ve bölgeler ile ilgili kayıtların bulunmaması konunun uzun süre daha tartışılacağını göstermektedir. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'da telif eserlerin verilmeye başlanmasıyla Eski Anadolu Türkçesinin bir yazı dili oluşumu aşamasına geçilmiş, XIV ve XV. yüzyıllarda bu dil standart hale gelmiştir.

Kitâb-ı Güzide'den ilk bahseden Mehmet Fuat Köprülü'dür. *Türk Edebiyatı Tarihi* adlı eserinin iki yerinde *Kitâb-ı Güzide* hakkında bilgi vermektedir. Köprülü, İmam Zâhid Ebû Nasr bin Tahir bin Mehmed es-Serahsî adlı bir Türk âliminin Doğu Türkçesiyle (mütercimim deyişiyle olga-bolga diliyle) bir eser yazdığını, XIV. yüzyıl sonu veya XV. yüzyıl başlarında Mehmed bin Bâlî'nin eseri “Güzide” adıyla zamanının diline çevirdiğini belirterek nüshalarının bol olduğunu söylemektedir (Köprülü 1986: 233). Köprülü, eserinin diğer bir yerinde *Kitâb-ı Güzide*'yi eski Doğu Türkçesinden Anadolu Türkçesine çeviren Mehmed bin Bâlî'yle zamanında II. Beyazid'e sefaretle gönderilen Ayıntablı İbrahim bin Bâlî'nin (893'te Kayıtbay namına *Hikmetname* mesnevisini yazmıştır.) aynı kişi olduklarını düşündüğünü bildirmektedir (Köprülü 1986: 374). Köprülü'nün değindiği diğer bir nokta da müellifin kaleminden çıkan asıl nüshanın henüz

bulunmamış olmasıdır. *Kitâb-ı Güzîde*'nin Türkiye ve Avrupa'daki kütüphanelerde değişik adlarla birçok nüshası bulunmaktadır:

1) Paris nüshası: Paris Milli Kütüphanesinde BN, Suplent Turc No: 531'de kayıtlıdır. H. 838 tarihli olup bilinen nüshaların en eskisidir.

2) Arkeoloji Müzeler nüshası: İstanbul Arkeoloji Müzeler Kütüphanesi H. 889 tarihli yazma 1498 numarada kayıtlıdır.

3) Milli Kütüphane nüshası: Nüsha şu kayıтта yer almaktadır: Muhammed bin Bâlî; *Kitâb-ı Güzîde* I-129 yk. 200x152-155x100 mm. 16 st., harekeli nesih, 1148 H. Üzümlü taç filigranlı kt. Meşin sırtlı ebru kaplı cilt Yz. A. 204 no'da kayıtlı 297.841

4) Londra nüshası: British Museum'da 7850 numarada kayıtlıdır.

5) Mundy nüshası: C. Mundy'nin özel kütüphanesinde M.115 numarada kayıtlıdır.

6) Berlin nüshası: Nüsha Tübingen de Ms. Orient 4150 numarada kayıtlıdır.

7) Türk Dil Kurumu nüshası: Türk Dil Kurumu Kütüphanesinde A/301 numaradadır. 186 sayfa olan bu yazmanın içinde iki kitap vardır. 134. Sayfaya kadar *Kitâb-ı Güzîde*, devamında "Dâsitân-ı Yusuf Aleyhisselâm ve Hazâ Ahsenü'l-Kasasi'l- Mübarek" adıyla diğer kitap yer almaktadır. Bu nüsha üzerine 1992 yılında Melek Erdem tarafından yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

8) Manisa nüshası: Manisa kütüphanesinde 6886 numarada kayıtlı nüsha. H. 863 (1458) tarihli adı *Akâid-i İslam* olan nüsha, en eski nüshalardan biridir. Bu nüshada mütercim olarak Muhammed Bin Baydur ismi verilmiştir (Sarica 1994: 129).

9) Şinasi Tekin nüshası: Şinasi Tekin'in kütüphanesindeki nüsha tarihsiz ve sondan eksiktir. Tekin, bu nüshayı 1997 yılında "Timur Öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve *Güzîde Kitâbı*'nın Tercüme Hikâyesi" adıyla *Bulleten*'de yayımlamıştır. Bu yazıda Tekin, Taşkentli Özbek Türkolog Ergasch Fazylov'un 1990 yılında *Türklük Bilgisi Araştırmaları*'nda yayımladığı 11 sayfalık eser parçası ile İran ulemasından İrec Afşar'ın 1968'de Tahran'da yayımladığı Farsça metnin *Kitâb-ı Güzîde*'yle ilişkili olduğu sonucuna varır (Tekin 2000: 157-160).

10) Millet Kitaplığı nüshası: Ali Emiri, şer'îye bölümünde 379 numarada kayıtlıdır. Kilisli Rıfat Bilge tarafından taranan bu nüsha 177 sayfadır (Erdem 1992: 5-8).

11) Konya nüshası: Konya Kütüphanesinde Muhammed bin Bâlî, 104 Yk, 13 str., 200x145-170x100 mm D.K.By 865/1-3, Harekeli Nesih, 1063 H, künyeli kayıтта yer almaktadır (Küçük 2014: 11-18). Bu nüsha üzerine Serhat Küçük tarafından detaylı bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma, "*Kitâb-ı Güzîde - Akâidü'l-İslam Giriş, Metin, Dizin-Sözlük, Tıpkıbasım*" adıyla Kesit Yayınları tarafından 2014 yılında yayımlanmıştır.

12) Van nüshası: Van İl Halk Kütüphanesinde bulunmuştur. Kitap, deri kaplı ve 19x28 ebatlarındadır. Her sayfada 15 satır vardır. Özel isimler kırmızı, diğer kelimeler siyah mürekkeple yazılmıştır. Yazı harekeli nesihdir. 103 varaktan ibaret olan kitabın son bir kaç yaprağı eksiktir.

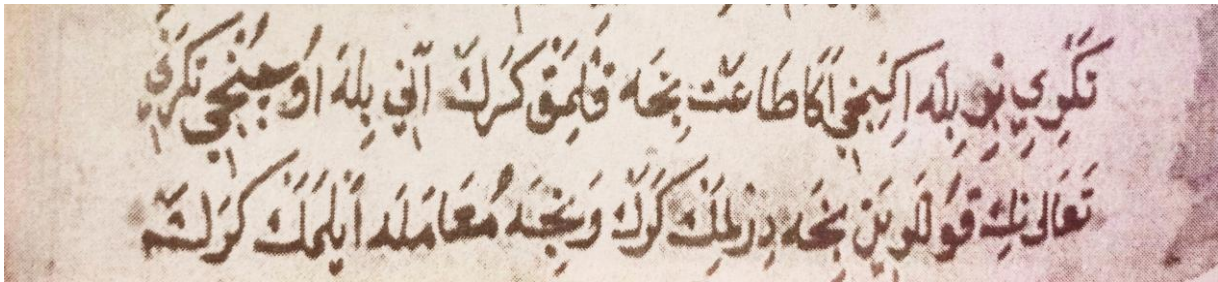
Nüsha, 1994 yılında Bedri Sarıca tarafından kaleme alınan bir makaleyle tanıtılmıştır. Araştırmacı, dipnotta Kültür Bakanlığının emriyle bütün yazma eserlerin Ankara, İstanbul ve Konya'da toplanacağını söylemekte, Van İl Halk Kütüphanesindeki *Kitâb-ı Güzîde*'nin hangi merkeze gideceğini bilemediğinden kendisine bir kopya aldığını belirtmektedir (Sarica 1994: 124-129).

13) Diğer nüshalar: Upsala, Gotha, Münih, Viyana nüshalarıdır. Berlin yazmalar kataloğunu hazırlayan W. Pertsch Berlin nüshasıyla bu nüshaları karşılaştırmıştır. Viyana nüshasının diğerlerinden farklı olarak beş ana bölüme ayrılmış olmasını göz önüne alan W. Pertsch, bu nüshanın asıl nüshadan kopyalanmış olması ihtimalinden söz etmektedir (Korkmaz 1973: 31).

Bu çalışmada ele alınan *Kitâb-ı Güzîde* nüshası, Konya Kütüphanesinde bulunan ve yukarıda değindiğimiz gibi Serhat Küçük tarafından üzerinde ilmî çalışma yapılan nüshadır.

Kitâb-ı Güzîde İçin Okuma Teklifleri

Makalenin bu bölümünde öncelikle araştırmacının (Serhat Küçük, *Kitab-ı Güzide*, Kesit Yay. 2014) çalışmasından öncelikle *Kitâb-ı Güzîde*'ye ait Arap harfli metin parçaları ve bunun ne şekilde okunup transkribe edildiği verilecek, daha sonra bu kısımlar incelemeye tabi tutularak hatalı olarak değerlendirdiğimiz yerler ile ilgili okuma teklifleri sunulacaktır.

Metin: (2^b)¹² Tañrıyı bir *birle* ikinci aña tā'at nice kılamak gerek aña bile üçüncü Tañrı¹³ Te'ālānın kulların nice *dizilmek* gerek ve nice mu'āmele eylemek gerek.

Metinde *dizilmek* şeklinde okunan sözcük *dirilmek* olarak okunmalıdır. *Dirilmek* sözcüğünün anlamlarından biri “toplanmak, tecemmu etmek”tir (Dilçin 2009: 81). İslamiyet'in kabulünden önce ve sonra Türklerin kültüründe insanların beraber yaşamasının ve gerektiğinde bir araya toplanmasının önemi çok büyüktür. Siyasî, askerî ve sosyal hayatta bir arada olmanın, birlikte iş görerek yaşamı kolaylaştırmanın ilk şartı insanların bir araya gelmesidir. Eski Türkçede bunu sağlayan sözcüklerden olan *tir-*, *tiril-* şekilleri *Orhun Yazıtları*'nda geçmektedir:

BK D11 enmiş *terilip* yetmiş er bolmış / (aşağı) inmiş, derlenip toplanıp yetmiş kişi olmuşlar (Aydın 2017:83).

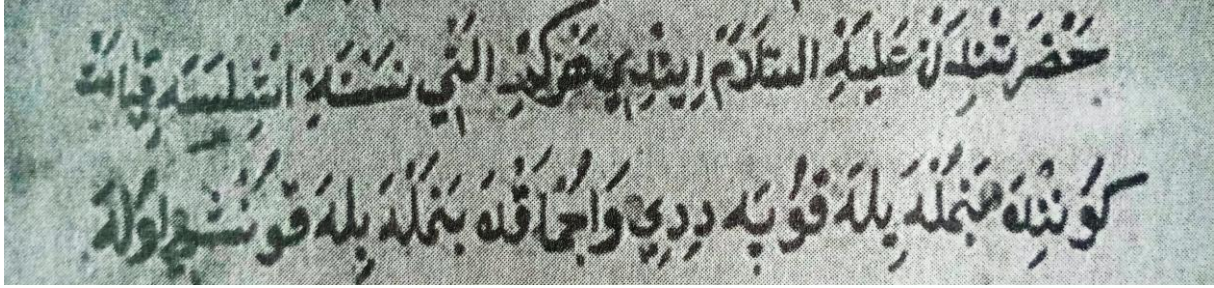
Eski Anadolu Türkçesinde *der-*, *dër-*, *dir-*, *deril-*, *dèril-*, *diril-* şekilleri metinlerde yoğun olarak kullanılmıştır: YED/125v2 geldi şalacam şarılır dört yaña şalā vèrilür / il namāzuma *dèrilür* allāh saña şundum elüm (Babacan 2017: 369); SN/362-5 yabāna tağılma evüñe *deril* / bu halk arasında sen eyle *deril* (Cin 2012b: 401).

Kitâb-ı Güzîde metninin bu bölümünde Hz. Peygamber'in ilmin farzlarıyla ilgili söylediği hadis nakledilmektedir. Buna göre ilmin farzları üçtür: Birincisi Tanrı'yı bir bilmek, ikincisi

Tanrı'ya çokça ibadet etmek, üçüncüsü de Tanrı Teala'nın kullarının sık sık bir araya gelerek toplanmaları ve ona göre davranmalarıdır. Bu bağlamda metin kurgusu aşağıdaki gibi olmalıdır:

Teklif: (2^b)¹² Tanrıyı bir *bile* ikinci aña t̄ā'at nice kılmak gerek aña bile üçüncü Tanrı¹³ Te'ālānıñ kulların nice *dirilmek* gerek ve nice mu'āmele eylemek gerek.

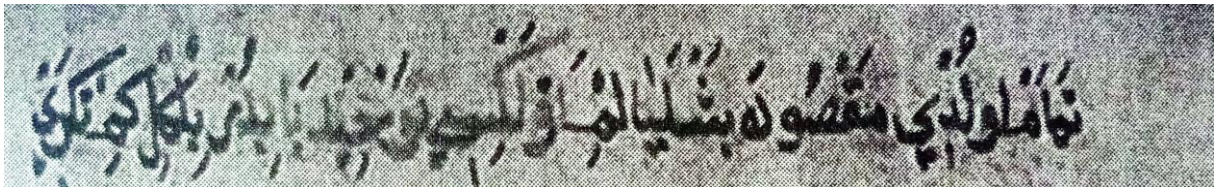
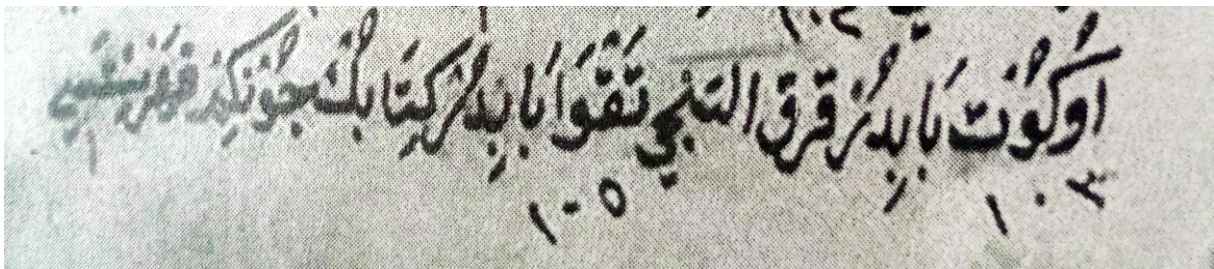
Metin: (4^a)² ... her kim altı nesneyi işlese kıyāmet³ gününde benümle *ko*ya didi uçmağda benümle bile konşu ola⁴ didi.

Yukarıdaki cümlede *ko-*, *koy-* olarak okunan ve “bırakmak, terk etmek, vazgeçmek” anlamları altında değerlendirilen sözcük *kop-* sözcüğüdür. Metinlerde *kopmak* sözcüğü “ayağa kalkmak haşrolmak; meydana çıkmak, zuhur etmek, çıkmak; harekete geçmek, fırlamak, kalkmak” (Dilçin, 2009: 156) anlamlarında kullanılır. Sözcüğün buradaki anlamı “haşrolmak” demektir: Benzer örnekler tarihî metinlerde bulunmaktadır:

YED/35r5 baḥīl ḳandayısa ḳārūnla *ḳopar* / ki ol da ancılayın māla ṭapar (Babacan 2017: 285); MT/2221 āhirette yüzü ḳara *ḳopusar* / ağzınuñ dudagını od öpüser (Yavuz 2012: 139).

Araştırmacı, metinde *koy-* şeklinde okuduğu bütün sözcükleri tekrar gözden geçirmeli, *koy-*, *kop-* ayrımını net şekilde ortaya koymalıdır. Metne göre Hz. Peygamber altı şeyi yapanın kıyamet gününde kendisiyle haşrolacağını ve o kişinin cennette kendisine komşu olacağını söylemiştir:

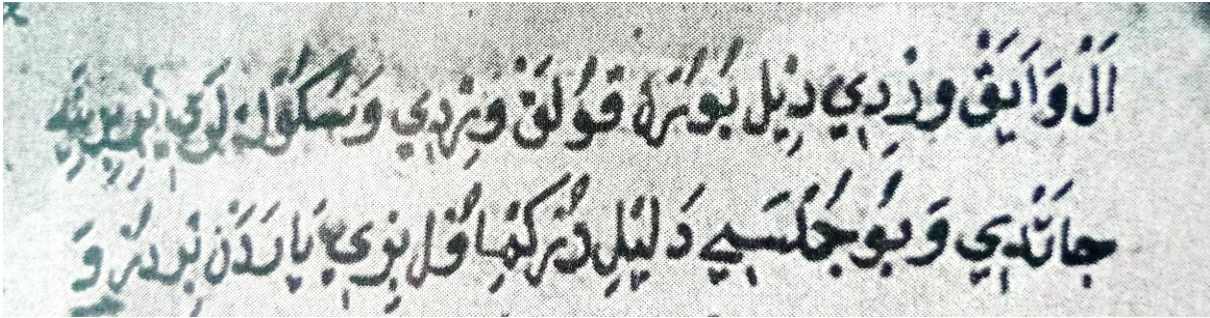
Teklif: (4^a)² ... her kim altı nesneyi işlese kıyāmet³ gününde benümle *ko*pa didi uçmağda benümle bile konşu ola⁴ didi

Metin: (7^a)¹³ öğüt bābıdur kırk altıncı taḳvā bābıdur kitabuñ ḳünkim *fehriṣtesi* (7^b)¹ tamam oldı.

Kitâb-ı Güzîde'de “melek” anlamına gelen Farsça *ferişte*, *firişte* sözcükleri sık sık kullanılmıştır. Ancak metinden aldığımız yukarıdaki bölümde *fehrişte* olarak okunan sözcüğün *fihrîst* şeklinde okunması ve buna göre anlamlandırılması daha uygundur. *Fihrîst*, “bir kitabın içinde neler bulunduğunu gösteren ve kitabın ya başına ya sonuna konulan cetvel, indeks (Devellioğlu 2007: 266) demektir. Kitaplarda içindekiler bölümünün gösterildiği fihrîst, *Kitâb-ı Güzîde*'de bulunmaktadır. Müellif, başlangıçta dinin çeşitli konularını ele aldığı eserini kırk altı bölüme ayırmış ve ilerleyen bölümlerde bu konular hakkında detaylı açıklamalarda bulunmuştur. Nitekim müellif, son babı söyledikten sonra fihrîsti tamamlamış olduğunu bildirmektedir.

Teklif: (7^a)¹³ öğüt bâbıdur kırk altıncı taqvâ bâbıdur kitabıñ çünkim *fihrîsti* (7^b)¹ tamam oldu.

Metin: (9^a)¹ el ve ayak virdi dil burun kulağ virdi ve *sökükleri* birbirine² çatdı.

Metinde *sökük* olarak okunan ve sözlük-dizin bölümünde “sökülmüş” şeklinde anlamlandırılan sözcüğün *sünük* olması gerekir. *Sünük* sözcüğü “kemik” anlamına gelen Türkçe bir sözcüktür. İlk olarak bu sözcük *Orhun Yazıtları*'nda *sünük* olarak geçmektedir:

KT D24 kanıñ suwça yügürti *sünüküñ* tagça yatdı / (..kanlarınız su gibi aktı, kemikleriniz dağ gibi yığıldı.) (Aydın 2017;59).

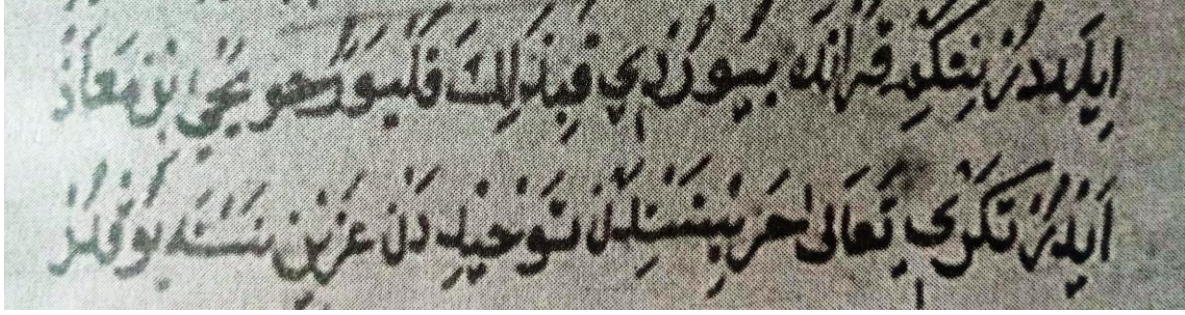
Daha sonraki dönemlerde de insan vücudu ile ilgili bütün anlatımlarda bu sözcüğün kullanıldığı görülecektir. Din ve tasavvuf konulu metinlerde *sünükleri birbirine çatmak* deyimini sık sık geçmektedir. Özellikle insanın yaratılışıyla ilgili konular anlatılırken “kemiklerin birbirine iliştiler iskeletin oluşturulması” (Babacan 2017: 830) anlamında kullanılır:

KB/2206 uvutsuz yüzi körse etsiz *sünük* / Uvutsuz özi körse bütmez irük (Arat 2007: 236); YED/141r5 et ü deri *sünük çatan* hükme eyleyüp diri dutan / kudret beşiginde yatan hikmet südin emen benem (Babacan 2017: 383).

Kitâb-ı Güzîde metninde de yaratılışla ilgili konu anlatılırken *sünük* sözcüğü kullanılmıştır. Buna göre metin bu kısmı şu şekilde olmalıdır:

Teklif: (9^a)¹ el ve ayak virdi dil burun kulağ virdi ve *sünükleri* birbirine² çatdı

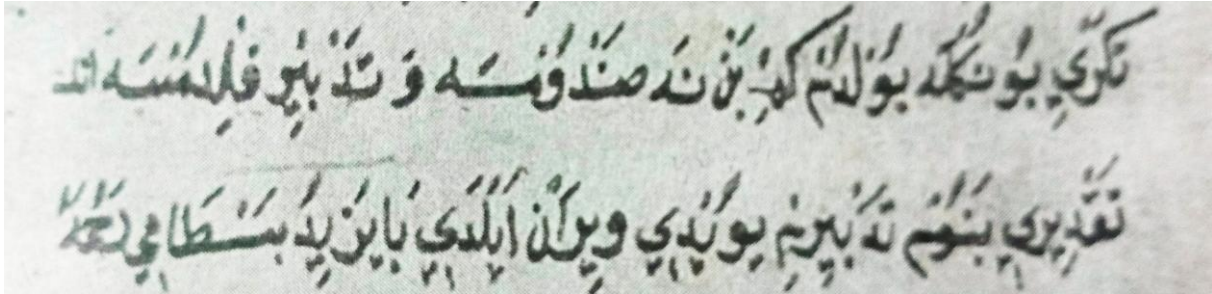
Metin: (10^a)³ ... Yahya bin *Ma'āz* eydür⁴ Tañrı Te'ālā *harīşinden* tevħıdden 'azīz nesne yoğdur

Metinden aldığımız yukarıdaki cümlede *harīş* olarak okunan ve “hırslı, bir şeye çok düşkün, lüzumundan fazla istekli” şeklinde anlam verilen sözcük cümleye uymamaktadır. Dikkatlice bakılırsa bu sözcüğün “define, servet, memba” anlamına gelen Arapça *hazīne* olduğu görülecektir. Metinlerde *hazīne* sözcüğünün transkripsiyonu *hazīne* şeklinde değildir. Bu sözcük tarihî metinlerde *hazne* şekliyle de geçmektedir:

YED/145r5 hağ'dan baña nazar oldı hağ çapusın açar oldum / girdüm hağç'uñ *haznesine* dür ü güher şaşar oldum (Babacan 2017: 387); İAYZ /25v1 *haznedār* sultān sözile varur / açdı gördi *hazneyi* tolu bulur (Cin 2012a: 93).

Metinde 17 yerde adı geçen İslam ālimi *Yahyā bin Mu'āz*'dir. Bunların da düzeltilmesi yerinde olacaktır. Metinde anlatıldığına göre *Yahyā bin Mu'āz* demiştir ki Tañrı Te'ālā'nın hazinesinde tevhitte değerli başkaca bir şey yoktur. Bu bağlamda cümle kurgusu aşağıdaki gibidir:

Teklif: (10^a)³ ... *Yahyā bin Mu'āz* eydür⁴ Tañrı Te'ālā *hazīnesinden* tevħıdden 'azīz nesne yoğdur

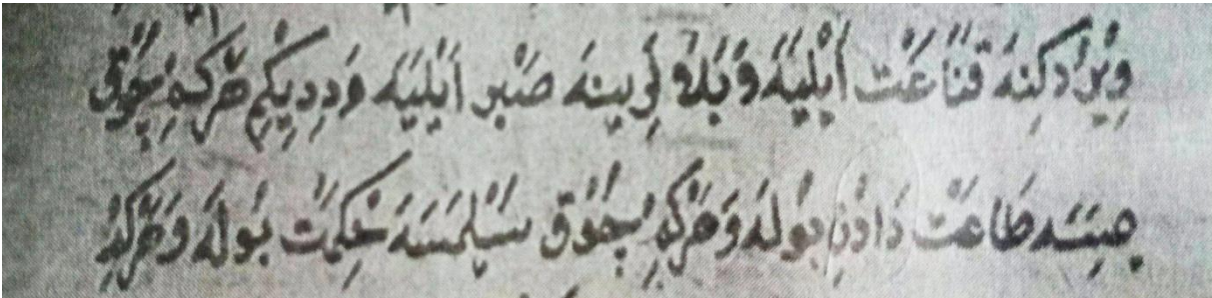
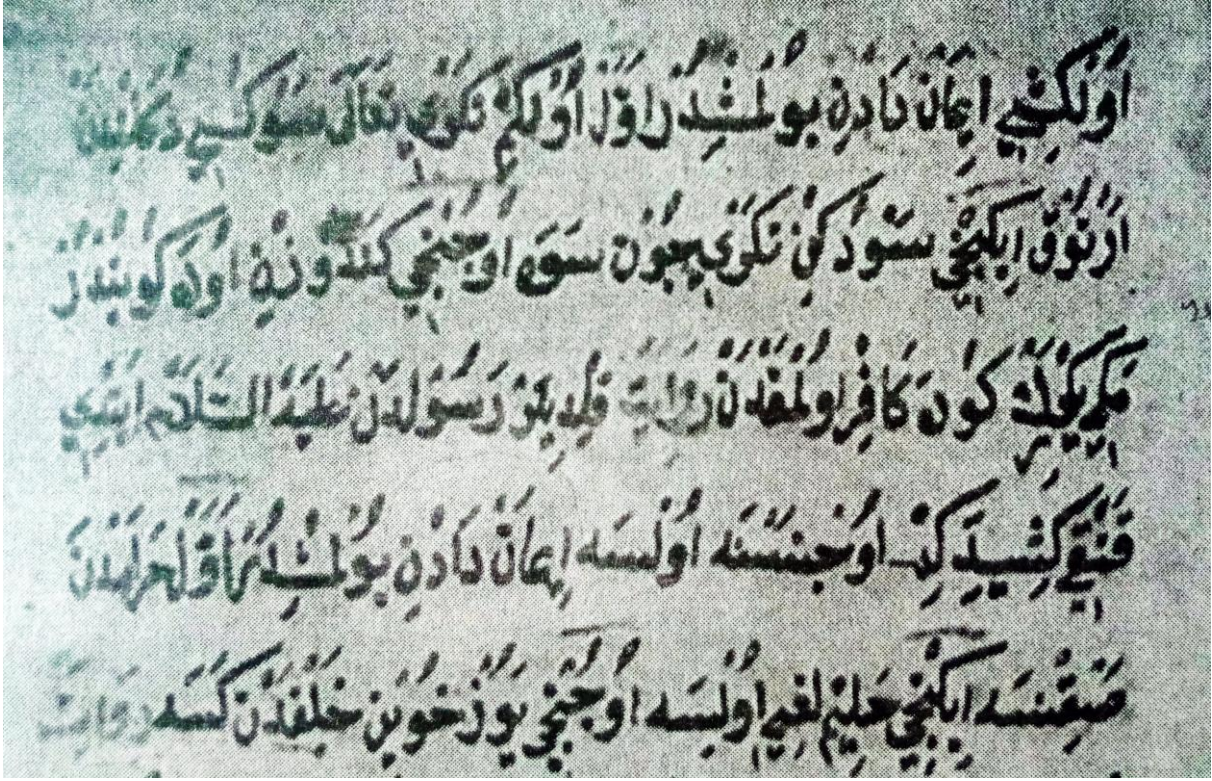
Metin: (13^b)⁷ ... ben ne şandumsa ve tedbīr kıldumsa⁸ anuñ tağdīri benüm tedbīrim *yuydı*

Yukarıdaki metinde *yuy-* olarak okunan ve sözlük kısmında “temizlemek, yıkamak” anlamı verilen sözcük, *yoy-/yuy-II* sözcüğü olup metinde “bozmak” anlamında kullanılmıştır. Sözcüğün “silmek, imha etmek, izale etmek, bozmak” (Aksoy vd. 2009: 4676-4679) anlamıyla kullanıldığı çokça örnek vardır: SN /39-3 bunu böyle bilsem nite koyadum / Ne kim kıbbede nağş var *yoyadum* (Cin 2012b: 77).

Metinde anlatıldığına göre Hasan bin Ali, hayatı boyunca ne düşündüyse ve ne tedbir aldıysa Allah'ın takdirinin onun aldığı bütün tedbirlerini bozduğunu söylemektedir:

Teklif: (13^b)⁷ ... ben ne şandumsa ve tedbīr kıldumsa⁸ anuñ tağdīri benüm tedbīrim *yoydı*

Metin: (14^b)¹³ Enes bin Mâlik peygamberden ‘aleyhi’s-selâm eyitdi her kimde üç nesne olsa (15^a)¹ ol kişi *īmānda dīn* bulmuşdur ...⁴ kaçkî kişide kim üç nesne olsa *īmānda dīn* bulmuşdur evvel harāmdan⁵ şaķına ... (37b)³ ... her kim çok⁴ yimese *tā’atda dīn* bula ...

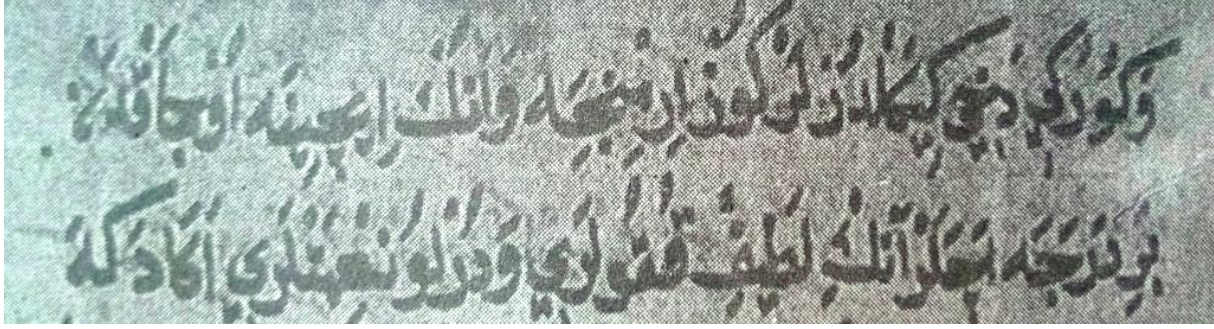
Lezzet, zevk anlamlarına gelen Türkçe *tat* sözcüğü *Divanü Lugat-it Türk*’te *tatığ* şeklinde geçmektedir (Atalay 2006: 584). *Kutadgu Bilig*’de de *tatığ* sözcüğü yoğun olarak kullanılmıştır: KB / 689 yanında bolur körse barça *tatığ* / *tatıgı* tilep er kör emger kaçığ (Arat 2007: 85).

Batı Türkçesinde bu sözcüğün çeşitli metinlerde *tat*, *taç*, *dat*, *dad* şekilleriyle kullanıldığını biliyoruz: KHŞ / 2890 süñüksüz kaçdı hurma *dadın* alsun (Hacıeminoğlu 2000: 349); YED /48r5 kamu sevgü *dadın* evvel göz alur / pes andan sevgüyi göñülde kaçur (Babacan 2017: 295).

Metin okumalarında araştırmacılar bazen *dad* sözcüğünü gözden kaçırabilmektedirler. *Kitāb-ı Güzide* metninde 3 yerde bu şekilde olmuştur. Bunlar iman tadı ve ibadet tadının geçtiği kısımlardır:

Teklif: (14^b)¹³ Enes bin Mâlik peygamberden ‘aleyhi’s-selâm eyitdi her kimde üç nesne olsa (15^a)¹ ol kişi *īmān dadın* bulmuşdur ...⁴ kaçkî kişide kim üç nesne olsa *īmān dadın* bulmuşdur evvel harāmdan⁵ şaķına ... (37b)³ ... her kim çok⁴ yimese *tā’at dadın* bula ...

Metin: (24^b)¹ ve gör ki ve dağı gıñeldürler göz ırınca ve anuñ içine uçmağdan² bir *derece* açalar anıñ lañif kokuñarı ve dürlü ni'metleri aña dege

Metinde *derece* olarak okunan ve “mertebe” anlamı verilen sözcüğün Farsça *deriçe* şeklinde okunması ve buna göre anlamlandırılması daha uygundur. *Deriçe* “küçük kapı, kapıcık; pencere, pencere kanadı” (Ayverdi 2011: 685) demektir. Cümlelerin gidişatından *deriçe* sözcüğünün doğru bir şekilde anlamı tamamladığı görülecektir. *Deriçe* sözcüğü, Türk dilinin tarihî metinlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. *Ali'nin Kıssa-yı Yusuf'u* ile *Yunus Emre Divanı* buna örnek olarak gösterilebilir: AKY / B45r8 *deriçeden* bakup yūsuf anı kördi / Deve sürüp ta'cıl birle keçer emdi (Cin 2011: 304); YED /177v4 içümde yanar 'ışk odı ağzum anuñ *deriçesi* / yanan 'ışkuñ düñüninden yūnus'uş beñzi şarara (Babacan 2017: 418).

Teklif: (24^b)¹ ve gör ki ve dağı gıñeldürler göz ırınca ve anuñ içine uçmağdan² bir *deriçe* açalar anıñ lañif kokuñarı ve dürlü ni'metleri aña dege

Metin: (24^b)¹³ ... ve *beni* okumağ hağğdur nitekim buyurdı.

Metinde *beni* olarak okunan sözcük, *biti* sözcüğüdür. *Biti* “Yazılmış şey, kitap; mektup; defter-i amel; senet, belge.” (Dilçin 2009: 48) anlamlarına gelmektedir. Sözcük *Orhun Yazıtları*'nda gördüğümüz *bitig* sözcüğüdür:

KT G-D bunca *bitig* bitigme köl tegin atısı yol<lu>g tegin bitidim / [bunca yazıyı yazan Költigin'in yeğeni Yollug Tigin (ben) yazdım.] (Aydın 2017: 69).

Tarihî metinlerde sözcüğün “mektup ve amel defteri” gibi anlamları da yoğun olarak kullanılmıştır:

ME/7-3 ... orun tapa³ dürdi *bitigni* (Yüce 1993: 32); YED/77r2 *biti* şunıla elüñe eñdügün geñe yoluña / ÷anuğlar bile bulına dostuñ düşmenüñ andadır (Babacan 2017: 324).

Kitâb-ı Güzide'nin aşağıdaki bölümünde *biti* sözcüğü “yazılmış şey, kitap” manasına gelerek “Kur'an-ı Kerim”i kastetmektedir. Bu bağlamda metnin şu şekilde okunması gerekir:

Teklif: (24^b)¹³ ... ve *biti* okumağ hağğdur nitekim buyurdı.

وَاَرِي طَوْنَ كَبِيَهْ اَمَّا عَاَزْكَ عَلَامَتِي بِكَامَقْدَرِ قَلْبِي كَيْسِكِي دِي
 يَلِ اَخْلَاصِيْلَهْ بَلَسَهْ اَنْكُ تَشِي دَامُوا اُوْدِنَهْ حَرَامْ اُوْدِي كُوْنِ بِلَادِ
 حَيْثِي رَفِي لَلَّهْ بَلَكُزْ كُو كُو كُو دِي اَوَا زَكَلِي بِي غَمْرِي عَلِيَهْ اَلَا
 جَبْرِي لِي صُورِ دِي كُو اَوَا نَهْ اَوَا زَكَلِي اَيْدِي بِلَادِ بَلَكُجُو
 كُو كُو قُبُوسِي اَجَلِي وَعَرْشِي كُو لِي كُو رُو لِي اَوَا نَهْ اَنْكُ

اَيْدِي قِيَامَتِ كُو نِيْلَهْ اُوْدِي لِي كُو اَخْلَاقِ بُو يَمِي نَهْ

اُوْدِي اَوَا لِي دِي اَمَّا عَاَزْكَ نُوْرِي رُو عَدْرِ دِي بَرَقَانِ سَجُودَهْ

دِي جُوْقِ اَوْلَسَهْ يَكْرُكْ يَتْرُو فَيَجْنِكْ مَوْدِنِ بَلَسَهْ عَايشِي لَهْ
 اَكُوْدِي اَيْلِكِي اَكْبَهْ صُرْمُ دِي يَنْ بَرَقُوْرِي صُورِ دِي كُو اَي سَلَاكِي

بَاكْ نَمَازِي قَلْبُوْرِكُنْ اَشْمَلْنِ اَيْشِي شَهْمَهْ نَصِيْبِ رُوْدِي وَبَغِيْرِي
 مَوْدِنِ بَلَكُزْ كُو قَرَانْدِي اَوَا لِي دِي دِي هِيْجْ نَسِيَهْ مَقِيْدِ اَوْلَزِي دِي

Metin: (26^b)⁶ ve arı ʔon giye ammā namāzıñ ‘alāmeti **beklemağdur** ʔankı kişi kim yedi⁷ yıl ihlāşıla **beklese** anıñ teni damu odına ʔarām olur bir gün Bilāl-ı⁸ ʔabeşi rađıyāllahu anhu **beklerken** gökden bir avāz geldi peygamber ‘aleyhi’s-selām⁹ Cebrā’ile şordı kim bu ün ne ündür Cebrā’il eyitdi Bilāl **bekleyiceğ**¹⁰ gökler ʔapusu açıldı...¹³ eyitdi kıyāmet güninde **mü’minlerin** boyı ʔamu **ağlağuy** boyından (27^a)¹ uzun ola didi... (28^a)⁴ ... ve ʔaçan kim mü’ezzin **beklese** Āyişe (r.a)⁵ egirdügi ipliği igine şarmazdı yire bırağurdı ...⁷ ve peygamber dükeli⁸ mü’ezzin **beklerken** ʔur’an dağı oğumazdı...

Metinden aldığımız yukarıdaki bölümlerde geçen *beklemek* sözcüklerinin *başlamak* olarak okunması ve buna göre anlamlandırılması metne daha uygundur. Bilindiği gibi *beklemek* ve *başlamak* sözcüklerinin Arap harfleriyle yazımı aynıdır. Bu durum araştırmacıların yanlışmalarına neden olabilmektedir. Bu durumda Türk dilinin tarihî metinlerine bakmak yerinde olacaktır.

Divanü Lugat-it Türk’te “bağırma” anlamına gelen *bang* sözcüğü geçmektedir (Atalay 2006: 66). *Nehcü’l-Ferādis*’te “ezan” anlamında *bāng-i namaz* kullanılmıştır: NF/40-3 ʔaçan kim Bilāl *bāng-i namaz* oğıdı erse (Tezcan vd. 2004: 29).

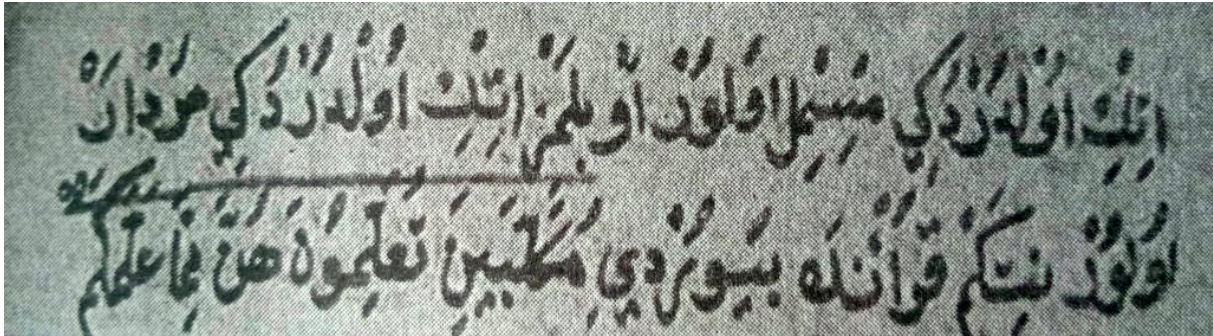
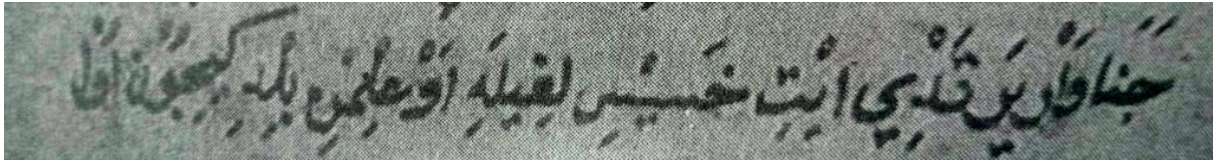
Eski Anadolu Türkçesinde aynı sözcükle ilgili olarak *baş*, *başlamak* sözcüklerinin “ezan, ezan okumak” (Dilçin 2009: 36) anlamlarıyla da kullanıldığını biliyoruz:

DK/D121-2 *Baş başlatdılar*, ‘aziz Tağrı adına ʔudbe oğıtdılar (Ergin 2008: 152); YED/195r5 *başladı* ol mü’ezzin ʔurdı ʔāmet eyledi / ʔazrete ʔıtdı yüzün döndi niyyet eyledi (Babacan 2017: 434); KT/264b-6 İy anlar kim imān getürdiler! ʔaçan ʔığrınıla namāz için ya’nī *başlanıla* cum’ā gününde; pes ivün, Tağrı zikrindin yağ (Topaloğlu 1978: 61).

Kitāb-ı Güzide metnine göre namazın alameti başlamak, yani ezan okumaktır. Her kim yedi yıl ihlas ile ezan okursa onun teni cehennem ateşine haram olur. Bilal-i Habeşî bir gün ezan okurken gökten bir ses gelir. Peygamber aleyhisselam bu sesin ne sesi olduğunu Cebrail’e sorar. Cebrail de Bilal-i Habeşî’nin ezanıyla göklerin kapısının açıldığını ve arşın perdelerinin kaldırıldığını söyler. Devamında Hz. Peygamber, Ebu Bekir Sıddık’ın sorduğu bir soruya cevaben kıyamet gününde müezzinlerin boyunun diğer insanların boyundan uzun olacağını anlatır. Sonraki kısımda ise müezzin ezan okurken iş yapılmadığı; örneğin Hz. Ayşe’nin eğirdiği ipliği igine sarmadığı, Hz. Peygamber’in ise Kur’an dahi okumadığı örneklendirilir. Bu bilgiler ışığında metnin kurgusu aşağıdaki gibi olmalıdır:

Teklif: (26^b)⁶ ve arı ʔon giye ammā namāzıñ ‘alāmeti **başlamağdur** ʔankı kişi kim yedi⁷ yıl ihlāşıla **başlasa** anıñ teni damu odına ʔarām olur bir gün Bilāl-ı⁸ ʔabeşi rađıyāllahu anhu **başlarken** gökden bir avāz geldi peygamber ‘aleyhi’s-selām⁹ Cebrā’ile şordı kim bu ün ne ündür Cebrā’il eyitdi Bilāl **başlayıcağ**¹⁰ gökler ʔapusu açıldı ...¹³ eyitdi kıyāmet gününde **mü’ezzinlerin** boyı ʔamu **ğalkuy** boyından (27^a)¹ uzun ola didi ...

(28^a)⁴ ... ve ʔaçan kim mü’ezzin **başlasa** Āyişe (r.a)⁵ egirdügi ipliği igine şarmazdı yire bırağurdı ...⁷ ve peygamber dükeli⁸ mü’ezzin **başlarken** ʔur’an dağı oğumazdı ...

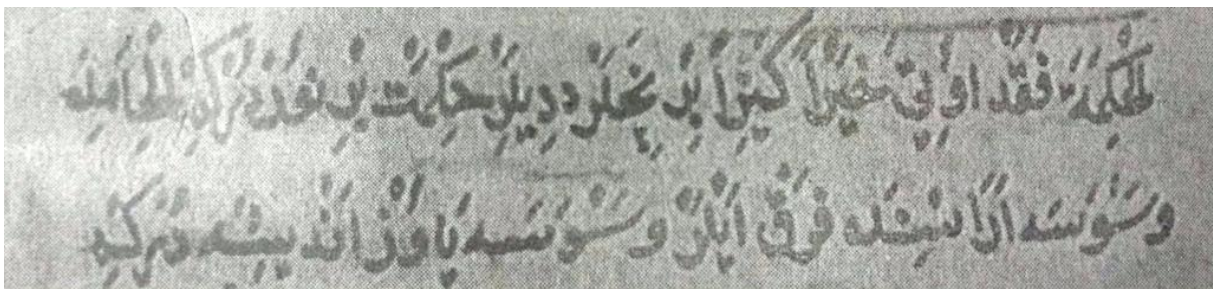

Metin: (33^a)¹³ cenāvār yaratdı *eyit* hasışılığıla *o* ilmin bildiği-çün ol (33^b)¹ itin öldürdüğü mismil olur *ev* bilmez itin öldürdüğü murdār² olur ...

Kitâb-ı Güzîde'nin yedinci babı ilim istemek üzerinedir. Bu bölümde anlatıldığına göre ilim sahibi olmak, ibadet etmekten daha üstün görülmektedir. Âdem peygamber yaratıldığında henüz hiç ibadet etmediği halde Allah ona ilminden verir. Melekler ise binlerce yıldır Allah'a ibadet etmekteydiler. Allah, ilmi eksik olan meleklerle Âdem peygamberin ilminin hatırına ona secde etmelerini emreder. Bu yüzden Allah, müminleri şerefli ve üstün kılmıştır. Ancak fenalık ve cimrilikle ilim öğrenmek de zararlı olarak bir canavar şeklinde yaratılmıştır. Bu nitelikler itlerde (köpek) de mevcuttur. İt, hasışılığıyla av ilmini bildiği için o itin öldürdüğü (hayvan) temiz olur; av bilmez itin öldürdüğü ise murdar olur.

Yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında metindeki anlamların yerli yerine oturması ve metnin doğru anlaşılması için kurgunun aşağıdaki şekilde olması gerekir:

Teklif: (33^a)¹³ cenāvār yaratdı *it* hasışılığıla *av* ilmin bildiği-çün ol (33^b)¹ itin öldürdüğü mismil olur *av* bilmez itin öldürdüğü murdār² olur ...

Metin: (36^a)⁵ ... hikmet bir nürdur kim *El- Hāmid*⁶ ü vesvese arasında fark eyler

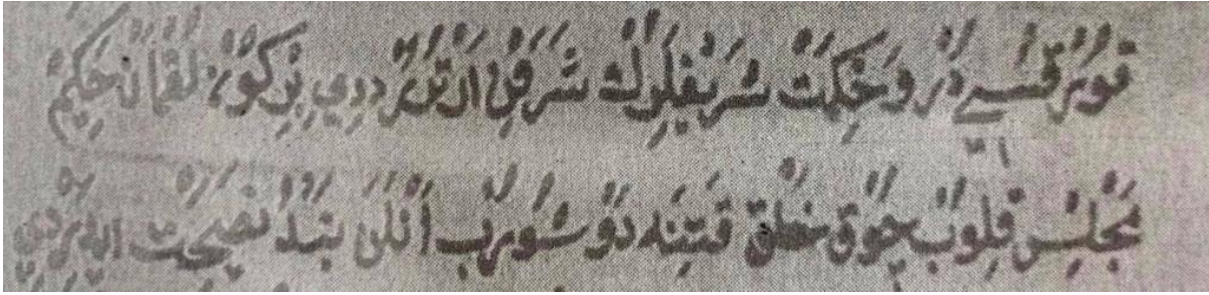
Kitâb-ı Güzîde'de sekizinci bölüm hikmet üzerinedir. Sözlükte *hikmet* “felsefe, adalet, ilim, hilm, peygamberlik, Kur’ân-ı Kerîm, İncil, veciz söz” (Cebecioğlu 2009: 276) gibi anlamlar taşır. Din ve tasavvuf konulu metinlerde terim olarak “varlıkların en yücesini bilgilerin en üstünüyle bilme; Allah’ın kulun kalbine koyduğu eşyanın hakikatiyle ilgili kalbî ilim; Allah’ın her şeyi

yaratmadaki gizli amacı; akıl erdirilemeyen gizli sebep” (Babacan 2017: 598) gibi manaları da vardır.

Metinde *El- Hāmid* olarak okunmuş olan sözcük *ilham* sözcüğüdür. Metinde hikmet, ilham ve vesvese sözcükleri bir arada kullanılmıştır. *İlham* sözcüğünün sözlükteki tanımlarından biri “Allah tarafından ilahi feyz yoluyla peygamberlerin ve seçkin kulların gönlüne verilen ilahi düşünce, halet ve duygular” (Ayverdi, 2011: 1405) şeklindedir. Vesvese ise kötü düşünceler için kullanılır ve “işkil, şüphe, kuruntu” (Devellioğlu 2007: 1149) gibi anlamlar taşır. Metnin anlattığına göre hikmet, ilham ile vesvese arasındaki farkın anlaşılmasını sağlayan bir nur olarak görülmektedir. Buna göre metin şu şekilde olmalıdır:

Teklif: (36^a)⁵ ... hikmet bir nürdür kim *ilhāmıla*⁶ vesvese arasında fark eyler.

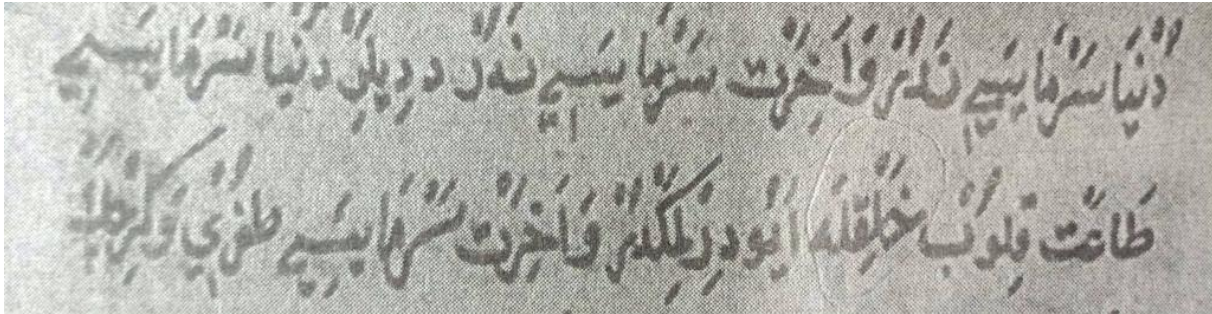

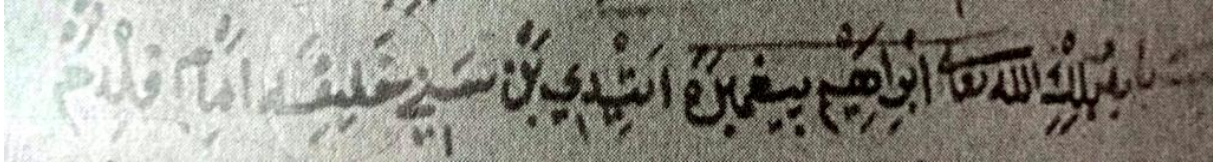
Metin: (36^b)⁴ ...Loḳmān Ḥekīm⁵ meclis kırup çok ḥalḳ ḳatına devşirüp anlara *bendü naşḫat* iderdi

Metinde *bendü* olarak okunan sözcük “nasihat, öğüt” manasına gelen Farsça *pend* sözcüğüdür. Türk dilinin tarihî metinlerinde nasihat sözcüğüyle birlikte kullanıldığı *pend ü nasihat* şeklinde çokça örnek mevcuttur: KE/195v20 ... *pend ü naşḫat* Ey müsülmānlar yamanlar birle ḳoldaşlıḳ kılmañ (Ata 1997: 279); GT/285-9 aña sen ayta-dur *pend ü naşḫat* (Karamanlioğlu 1989: 142).

Hikmet babının anlatıldığı sekizinci bölümden anlaşıldığına göre Lokman Hekim birçok insanın katıldığı sohbet meclisleri kurup insanlara “pend ü nasihat” edermiş:

Teklif: (36^b)⁴ ... Loḳmān Ḥekīm⁵ meclis kırup çok ḥalḳ ḳatına devşirüp anlara *pend ü naşḫat* iderdi

Metin: (37^a) ⁶ ... dünya sermayesi ⁷ tā'at kılup *Halıkla* eyü dirilmekdür ...

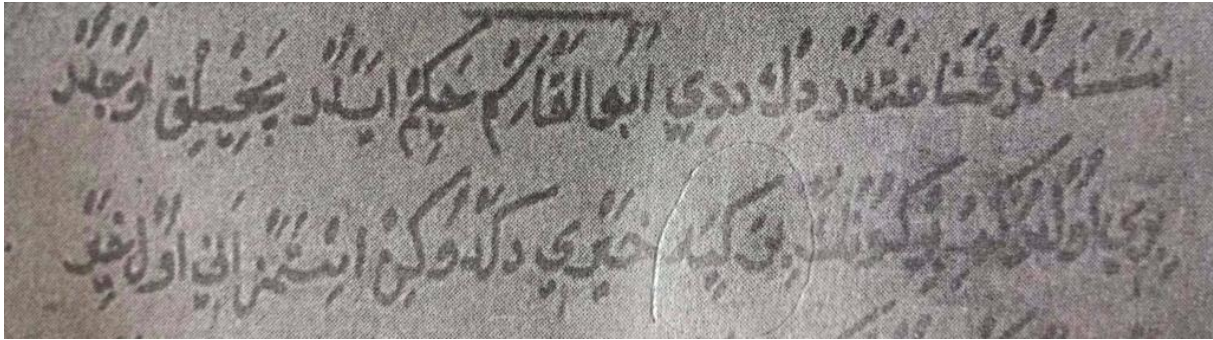
(103^b) ... ⁴ Allāh Te'ālā İbrāhim peygambere eyitdi ben seni *halıka* imām kıldum

Metinde iki yerde *Halık* şeklinde okunarak sözlük-dizin kısmında “yaratıcı, yaratıcı” anlamı verilen sözcük *halık* sözcüğüdür. Hz. Ali'ye göre dünya sermayesi çokça ibadet edip halkla iyi geçinmek ve düzgün yaşamaktır. Eğer sözcük *hulk* olarak okunursa “güzel ahlak ile iyi yaşamak” anlamı çıkar.

Allah, İbrahim peygamberi halkının başına önder (imam) olarak gönderdiğini söylemiştir. *İmam* sözcüğünün buradaki anlamı cemaate namaz kıldıran değil, “topluma önderlik eden veya kendisine peygamberlik görevi verilen kişi” demektir. Bu bağlamda metnin kurgusu şu şekildedir:

Teklif: (37^a) ⁶ ... dünya sermayesi ⁷ tā'at kılup *halıkula* eyü dirilmekdür

(103^b) ... ⁴ Allāh Te'ālā İbrāhim peygambere eyitdi ben seni *halıka* imām kıldum

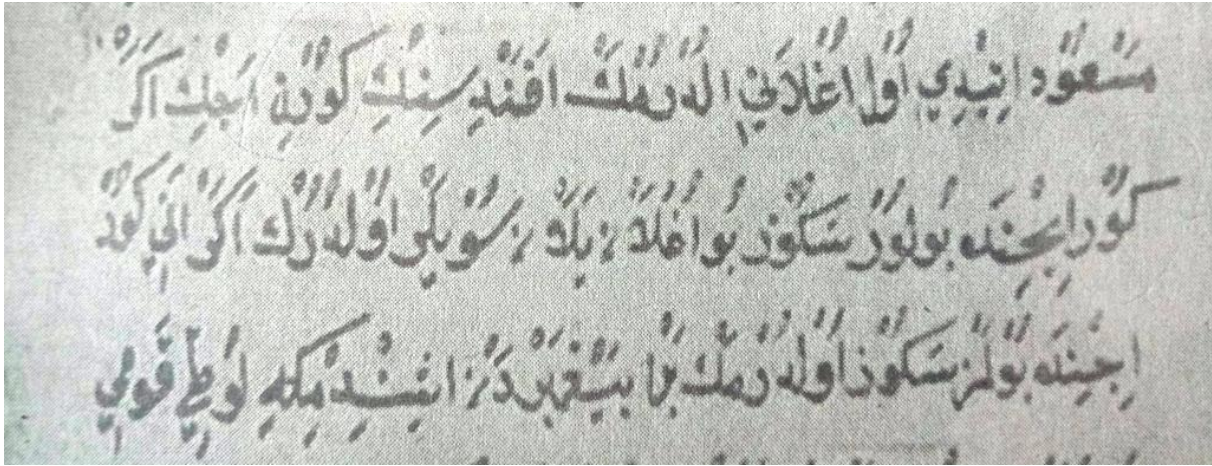
Metin: (40^b) ¹¹ ... bahillik üçdür ¹² biri oldur kim bir günün *berikiye* hayrı degdügin istemez

Yukarıdaki cümlede *beriki* olarak okunan ve “beride olan şey veya kimse” şeklinde anlamlandırılan sözcüğün *biregi* olması gerekir. *Biregi/biregü* sözcüğü “bir kimse, başkası” (Dilçin 2009: 47) demek olup tarihî metinlerde sıklıkla geçer: YED/113v1 mālunı *biregi* yēr sen anda hisābın vēr / senügdür bir adım yēr gör nice urılır kāl (Babacan 2017: 358).

Kitâb-ı Güzîde'nin onuncu bölümü cömertlik hakkındadır. Bu bölümde onun zıddı olan bahillikten (cimrilik) de bahsedilmektedir. Ebul Kasım Hakim bahilliği üçe ayırır, birincisi odur ki cimri kişi, hiçbir gün bir başkasına hayrının dokunduğunu istemez. Buna göre cümlelerin kuşusu şu şekilde olmalıdır:

Teklif: 40^b) ¹¹ ... bahillik üçdür ¹² biri oldur kim bir günün *biregiye* hayrı degdügin istemez

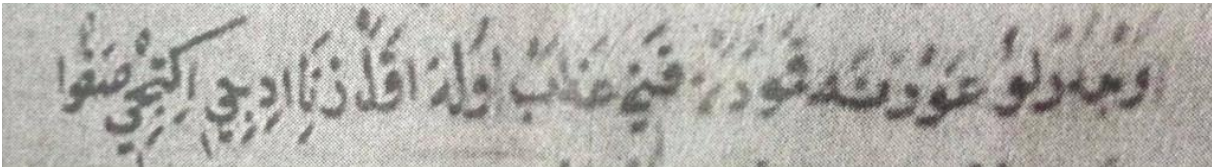
Metin: (49^b) ⁶ ... ol oğlanı öldürmeğ efendisiniğ *körin* açığı eğer ⁷ *körin* içinde bulursağuz bu oğlan yalân söyler öldürün eğer anı *kör* ⁸ içinde bulmazsağuz öldürmeğ ...

Yukarıdaki metinde *kör* olarak okunan sözcükler Farsça *gūr* sözcüğüdür. *Gūr* “mezar, kabir” (Sami 2004: 1193) demektir. Tarihî metinlerde sık kullanılan bir sözcüktür: NF/18-16 Hağ ol kılğa şehîdler şevâbı rüzî kılur tağı *gūr* ‘azâbından sağılayur (Tezcan vd. 2004: 14); GT/80-3 bir kiğı bağısa açığı *gūr* içine (Karamanlıoğılu 1989: 39).

Metne göre Hz. Ömer zamanında bir oğlan, kendine fenalık (livata) yaptığı için efendisini öldürmüştür. Halife Ömer kendisine ölüm cezası verir. Sahabeden biri, oğlanın doğıru söyleyip söylemediğini anlamak için efendisinin mezarının (gūr) açılması gerektiğini söyler. Efendisinin cesedi mezarda ise oğlan yalan söylüyor, mezarda değılse doğıru söylüyor demektir. Hz. Peygamber’in dediğine göre bu fiili işleyenler, Lut kavminde olduğı gibi yerin yedi kat altına gideceklerdir. Mezarı açığı bakarlar, görürler ki efendisinin cesedi mezarında değıldir. Bu yüzden o oğlanı serbest bırakırlar.

Gūr sözcüğüyle ilgili olarak *Kitâb-ı Güzîde*’den aldığımız yukarıdaki üç yerin dışında 24a/10, 24a11, 24b/5, 44a/12, 49b/10, 53b/13, 64b/13, 67a/1, 68a/11, 68b/12, 69a/4, 70b/2, 70b/13, 82b/7, 87a/10 numaralardaki “kör” sözcüklerinin de *gūr* olarak düzeltilmesi gerekir.

Teklif: (49^b) ⁶ ... ol oğlanı öldürmeğ efendisiniğ *gūrın* açığı eğer *gūrın* içinde bulursağuz bu oğlan yalân söyler öldürün eğer anı *gūr* içinde bulmazsağuz öldürmeğ

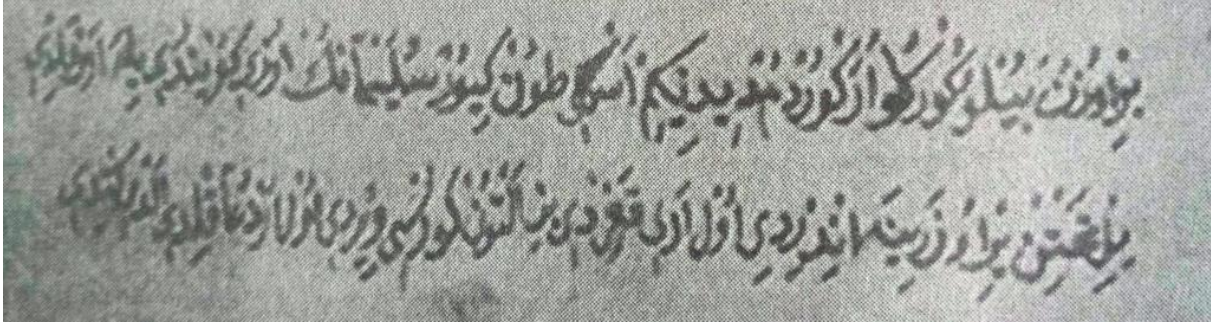
Metin: (50^b) ⁵ ... üç dürlü ‘avrata kâmadan *fani* ‘azâb ola evvel zina idici

Yukarıdaki bölümde *fani* okunarak “ölümlü, ebedi olmayan” anlamı verilen sözcük *katı* sözcüğüdür. Tarama sözlüğüne göre *katı* “çok, çok fazla, pek şiddetli; ağır, acı” (Dilçin 2009: 141) gibi anlamlar taşımaktadır. Tarihî metinlerde *katı* sözcüğünün “azap, figan” gibi sözcüklerle birlikte kullanılarak bunlardaki şiddeti ve acıyı belirttiğı örnekler çoktur: KE/20v4 *katığ* kôrkuç ‘azâblarını köreyin tedi (Ata 1997: 29); NF/165-8 sağı *katığ* ‘azâb ve ‘uğubat kılğaymen, tedi erse (Tezcan vd.

2004: 114); YED/205r1 günâhların tartalar andan şırâta ilteler / zebâniler dutalar fiğânlar ola *katı* (Babacan 2017: 443).

Metnin ilgili bölümünde üç türlü kadının diğer insanlardan daha şiddetli bir azaba maruz kalacakları anlatılmaktadır:

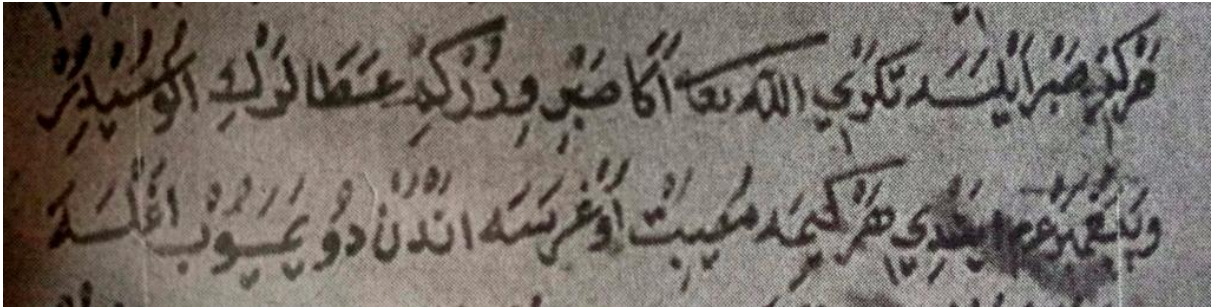
Teklif: (50^b)⁵ ... üç dürlü `avrata çamudan *katı* `azâb ola evvel zinâ idici

Metin: (61^a)¹² ... Süleymānuñ özi göyüdi bile emir kıldı¹³ yıl tahtın *bir* üzerine indirdi...

Metne göre Süleyman peygamber tahtına oturmuş bir şekilde havada giderken uzun boylu, güzel bir yiğit görür. Bu yiğit eski elbiseler giydiği için Süleyman peygamberin içi yanar ve hemen rüzgâra kendisini yere indirmesini emreder. Rüzgâr, onun tahtını yer üzerine indirir. Sonra o yiğidi çağırarak ona bir altın kürsü verir. Yiğit de dua ederek o kürsüyü alıp gider. Bu kıssayı dikkate aldığımızda cümledeki *bir* sözcüğünün yanlış okunduğu doğrusunun “yer, arz, zemin, toprak” anlamındaki *yir* (Dilçin 2009: 258) sözcüğü olduğu anlaşılmaktadır:

Teklif: (61^a)¹² ... Süleymānuñ özi göyüdi bile emir kıldı¹³ yıl tahtın *yir* üzerine indirdi...

Metin: (71^b)² her kim şabr eylese Tanrı Allāh Te‘ālā aña şabr virür kim *‘ağalarıñ* ulusudur³ peygamber (a.s) eyitdi her kime muşbet uğrasa andan *doyamayup* ağlasa.

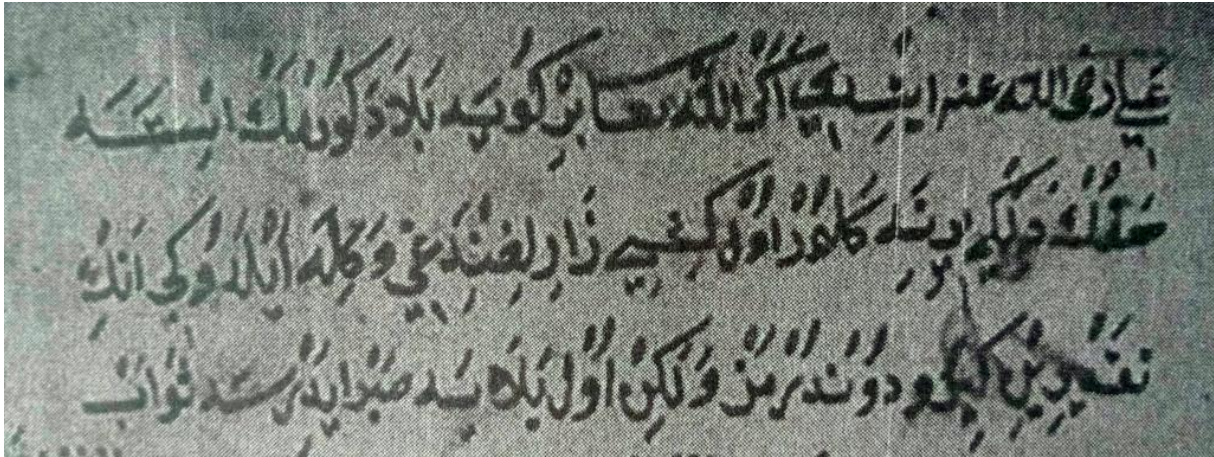
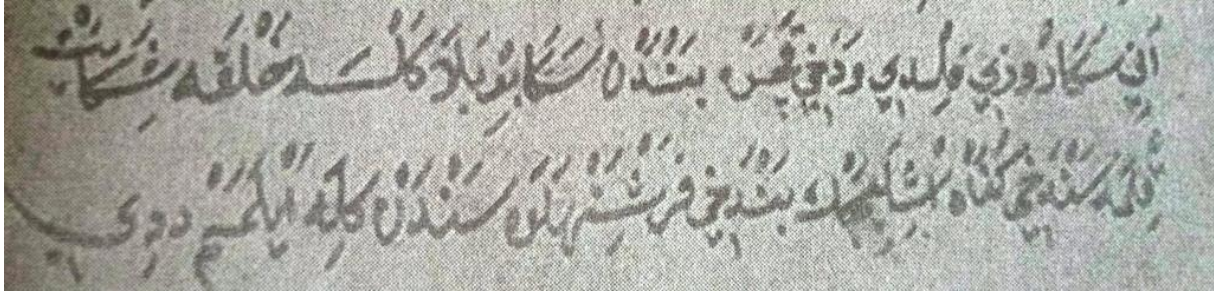
Yukarıda geçen *‘ağa* sözcüğü, sözlük kısmında *ata* olarak gösterilerek “baba” anlamı verilmiştir. Sözcük Arapça *‘ağā* sözcüğü olup “cömertçe verme, ihsan, bağış, lütuf” (Ayverdi 2011: 203) anlamlarına gelir. Devamında *doyamamak* şeklinde okunan, sözlük bölümünde de olumlu şekliyle “açlık duygusu gidinceye kadar yemek, tok hale gelmek” olarak açıklanan sözcük *döyememek* sözcüğüdür. *Döyememek*, “dayanamamak, katlanamamak, tahammül edememek” (Dilçin, 2009: 85) demektir. Her iki sözcük tarihî metinlerde yoğun olarak geçer:

NF/314-16 Hakk maña üküş 'a'ālar kıldı (Tezcan vd. 2004: 218); YED/36r3 görür evren degül kārūn şūreti / dōyemez ol 'azāba işi kıatı (Babacan 2017: 285).

Metinde anlatıldığına göre Allāh Te'ālā sabredeninin sabrını arttırır ki bu Allah'ın verdiği hediyelerin en büyüğüdür. Hz. Peygamber'in dediğine göre kendisine musibet uğrayan kişi bundan dolayı dayanamayıp ağlasa o kişiye güzel bir öğüt verenin sevabı sabır edenlerin sevabından fazladır. Bu bağlamda metin kurgusu şöyle olmalıdır:

Teklif: (71^b) ² her kim şabr eylese Tañrı Allāh Te'ālā aña şabr virür kim 'a'ālaruñ ulusudur ³ peygamber (a.s) eyitdi her kime muşbet uğrasa andan dōyemeyüp ağlasa.

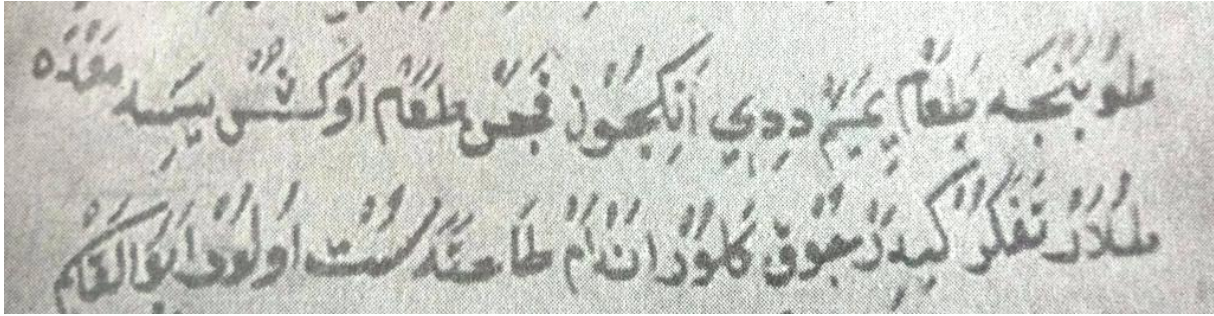
Metin: (72^b) ¹² ... benden saña bir belā gelse halka şikāyet ¹³ kılma sen dañı günāh işleyecek ben dañı feriştehlere senden *kile* eylemem didi (73^a) ¹ 'Ali (r.a) eyitdi eger Allāh Te'ālā birgüye belā degürmek istese ² Hakkun dileği yerine gelür ol kişi zārılığındağı ve *kile* eyledüğü anıñ ³ taqdīrin girü döndürmez.

Kitāb-ı Güzide metninin tamamında Arapça *kile* şeklinde okunarak “ölçek” anlamı verilen sözcük, Farsça *gile* sözcüğüdür. *Gile* “şikāyet, sızlanma, yanıp yakılma” (Ayverdi 2011: 1068) demektir. *Gile* eylemek/kılmak ise “bir şeyden ötürü şikāyette bulunmak, sızlanmak, yakınmak” anlamlarına gelir. Metinde anlatıldığına göre Allah, Üzeyir peygambere bir vahyinde “... Benden sana bir bela gelse beni insanlara şikāyet etme; sen bile günah işleyecek olsan ben dahi bundan ötürü meleklerle yakınmam.” demiştir. Hz. Ali de Allah birisine bela vermek istese Hakk'ın isteği yerine gelir, o kişinin ağlayıp sızlanması ve yakınması Allah'ın takdirini değıştirmez demiştir.

Yukarıdaki bilgiler ışığında araştırmacı 72b-13, 73a-2, 74b-5, 74b-7 numaralardaki *kile* sözcüklerini *gile* olarak; 71b-6 numarada *hulkañıla kılsa* şeklinde okuduğu kısmı da *halka gile kılsa* olarak değiştirmelidir. Bu bağlamda yukarıdaki metin kurgusu şu şekildedir:

Teklif: (72^b)¹² ... benden sana bir belâ gelse halka şikâyet¹³ kılma sen dañı günâh işleyecek ben dañı ferîştehlere senden *gile* eylemem didi (73^a)¹ ‘Ali (r.a) eyitdi eger Allâh Te‘âlâ biregüye belâ degürmek istese² Hakkun dileği yerine gelür ol kişi zârılığındağı ve *gile* eyledüğü anıñ³ taqdîrin girü döndürmez

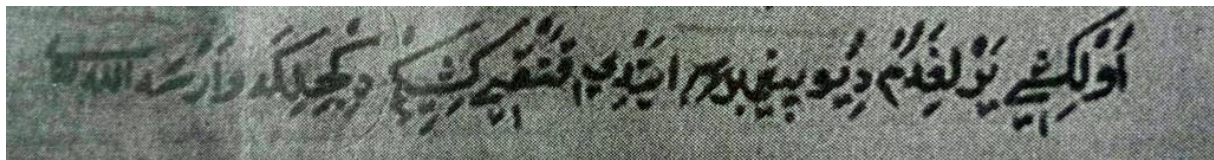
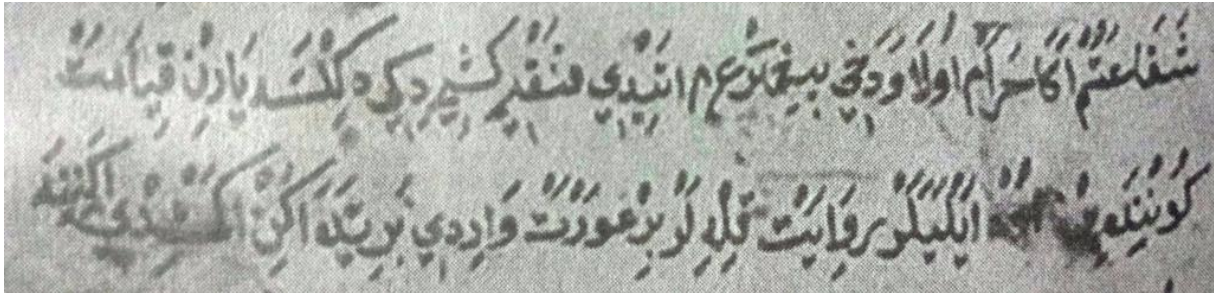

Metin: (81^b)⁷ ... anıñçün kaçan ta‘âm üküş yise *ma‘de*⁸ tolar tefekkür gider ...

Metinden aldığımız yukarıdaki cümlede *ma‘de* şeklinde okunarak Farsça “dişi, dişi yaratık” anlamı verilen sözcük, Arapça *mi‘de* veya *ma‘de* olmalıdır. Sözcüğün *ma‘de* şeklindeki kullanımı metinlerde geçer ve “mide” demektir: GT169-8 *ma‘de* çün toldı ve hâşıl boldı renc (Karamanlıoğlu 1989: 84).

Metne göre yemeği çok yiyen kişinin midesi dolar, bunun sonucunda tefekkür gider ve ibadet sırasında vücut tembelleşir:

Teklif: (81^b)⁷ ... anıñçün kaçan ta‘âm üküş yise *mi‘de*⁸ tolar tefekkür gider ...

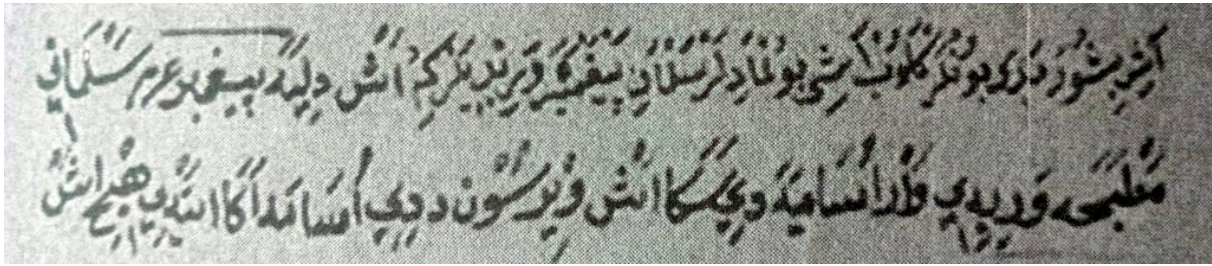
Metin: (98^a)¹⁰ ... ve dañı peygamber (a.s) eyitdi kaçnı kişi *diñi diñlese* yarın kıyâmet¹¹ güninde [bir oda] eyleyeler ... (102^a)¹³ ol kişi yarlıgadum diyü peygamber (a.s) eyitdi kaçnı kişi *diñcilige* varsa Allâh Te‘âlâ ...

Yukarıdaki metinde bulunan *diñi*, *diñi diñleme* ifadeleri ile (102^a)¹³ numarada geçen *diñcilik* sözcükleri araştırmacının sözlük-dizin bölümünde açıkladığı “inanç, iman” olarak bilinen *din* ile

ilgili değildir. Metindeki sözcüğün doğrusu *diñi/diñü* sözcüğüdür ve sözcüğün anlamı “dinleme, kulak verme” demektir. Bu bağlamda *diñi dinleme* “iki kişinin hafifçe konuştuğu sözlere kulak vermek” anlamına gelir. *Diñcilik* ile ilgili *diñici* sözcüğü vardır; bunun anlamı “Fısıltı ile söylenen sözü sezdirmeyle dinleyip sahibine ileten” (Dilçin 2009: 80) şeklindedir. Aynı sözcük *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*’nde *tingçi*, *tingçi* olarak geçer ve “haberci, casus” demektir. Buna göre *diñcilik* ise “laf getirip götürme işi”dir. Türk kültüründe hoş karşılanmayan bir davranışı belirten bu sözcükler tarihî metinlerde sık sık geçmektedir: DK/D8-8 kıv kıvladı *diñ diñledi*, öyledence gezdi (Ergin 2008: 76); YED/162r6 yarın haqq dîdârını görmeyiser üç kişi / bir *diñci* bir kıvucı biri gâmmâzdur peşe (Babacan 2017: 403).

Teklif: (98^a)¹⁰ ... ve dahı peygamber (a.s) eyitdi kınkı kişi *diñi diñlese* yarın kıyâmet¹¹ güninde [bir oda] eyleyeler ... (102^a)¹³ ol kişi yarlıgadum diyü peygamber (a.s) eyitdi kınkı kişi *diñcilige* varsa Allâh Te’âlâ ...

Metin: (101^b)⁴ aşı bişürmedi gelüp aşı bulmadılar Selmâni peygambere *veripdiler* kim aş dileye peygamber (a.s) Selmâni⁵ maţbaħa *viripdi* var Usâmeye di saħa aş virsün didi.

Yukarıdaki metinde yer alan *veribi-* (*biribi-*, *viribi-*, *verbi-*, *virbi-*) sözcüğünün *ver-*, *vir-* sözcüğünden farklı bir madde başında değerlendirilmesi gerekir. Aynı sözcük 37a-11 numarada *vir biye* şeklinde okunmuş; onun da düzeltilmesi gerekir. *Veribimek* “göndermek, irsal etmek” (Dilçin 2009: 240) anlamına gelir. Türk dilinin tarihî metinlerinde sıklıkla kullanılan bir sözcüktür: SN/342-13 *veribidi* elçi yün şârına / dedi var bugün kımağıl yarına (Cin 2012b: 382); YED /181v7 çalap *veribiye* saħa bir gün ecel serhengini / gele görine gözünge azdura beñzün rengini (Babacan 2017: 422).

Metinde anlatıldığına göre arkadaşları Selmân’ı yemek istemesi için Hz. Peygamber’e gönderirler. Hz. Peygamber de onu mutfağa gönderir ve git Usame’ye söyle sana yemek versin der:

Teklif: (101^b)⁴ ... Selmâni peygambere *veribidiler* kim aş dileye peygamber (a.s) Selmâni⁵ maţbaħa *veribidi* var Usâmeye di saħa aş virsün didi

SONUÇ

Türk dili araştırmalarında metin okumalarının çok önemli bir yeri vardır. Bu okumalar esnasında sözcüklerin asıllarının doğru okunması ve bunlara doğru anlamlar verilmesi gerekmektedir. Bunun için de ele alınan metinleri Türk dilinin diğer metinleriyle karşılaştırmalı bir şekilde okumak, araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlamakta ve gözden kaçan noktaların en aza indirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu şekilde hem Türk dilinin tarihsel gelişimi doğru olarak izlenebilecek hem de metinlerin daha doğru bir şekilde anlaşılması sağlanacaktır.

Kitâb-ı Güzîde'ye katkı sağlamak amacıyla Türk dilinin tarihî metinlerinden de faydalanarak ortaya koyduğumuz bu çalışma göstermektedir ki araştırmacı metin ve sözlük-dizin bölümlerini yeniden gözden geçirmelidir. Çalışmanın eksiklikleri, yukarıda incelediğimiz kısımlarla sınırlı değildir. Uzun süren ve emek gerektiren çalışmalarda gözden kaçan ufak tefek hatalar her zaman olur. Metinde bu çerçevede değerlendirilebilecek olanlar şunlardır: 12b-9 *belükin / bölügin*; 27b-5 *dünyâda / dünyâdan*; 27b-12 *ol / on*; 34a13 *içmese / içse*; 34b13 *bununlarıñ / bunlarıñ*; 40a-3 *içinde / içimde*; 42b-12 *bezgeyni / bezegini*; 43a-10 *iydürdi / iderdi*; 45b-3 *zinâ / zinâyı*; 46a-5 *biri / bir*; 49b-9 *ölecek / ölücek*; 53b-1 *içendür / içmekdür*; 88a-9 *olmasa / olsa*; 82b-1 *bülür / bulur*; 95b-7 *'anum / 'anhum ...*

Bu çalışmayla yukarıda tespit ettiğimiz belli başlı hataların araştırmacı tarafından düzeltilmesi, eserin en azından sonraki basımlar için sağlıklı bir metin kurgusuna ve doğru bir sözlük-dizin bölümüne kavuşmasına yardımcı olacaktır.

KISALTMALAR

- AKY** : *Ali'nin Kıssa-yı Yusuf'u*
DK : *Dede Korkut Kitabı - 1*
EUTS : *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*
GT : *Gülistan Tercümesi*
İAYZ : *İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi*
KB : *Kutagu Bilig*
KE : *Kısasü'l-Enbiyâ*
KHŞ : *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i*
KT : *XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi*
ME : *Mukaddimetü'l-Edeb*
MT : *Mantıku't-Tayr*
NF : *Nehcü'l-Ferâdîs*
SN : *Süheyl ü Nev-bahar*
YED : *Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Divân'ı*

KAYNAKLAR

- Aksoy, Ömer Asım - Dehri dilçin (2009). *Tarama Sözlüğü (8 Cilt)*, Ankara: TDK Yayınları.
 Arat, Reşit Rahmeti (1987). "Anadolu Yazı Dilinin Tarihî inkişafına Dair", *Makaleler Cilt I*, Ankara: TKAE Yayınları, s. 318.
 Arat, Reşit Rahmeti (2007). *Kutadgu Bilig*, Ankara: TDK Yayınları.
 Ata, Aysu (1997). *Kısasü'l-Enbiyâ*, Ankara: TDK Yayınları.

- Atalay, Besim (2006). *Dîvânü Lûgati't-Türk Dizin (Kaşgarlı Mahmud)*, C: IV. Ankara: TDK Yayınları.
- Ayazlı, Özlem (2012). *Altun Yaruk Südür VI. Kitap*, İstanbul: TDK Yayınları.
- Aydın, Erhan (2017). *Orhon Yazıtları*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, Eylül 2017.
- Ayverdi, İlhan (2011). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük (3 cilt)*, İstanbul: Kubbealtı Lugatı.
- Babacan, Vasfi (2017). *Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye'si ve Dîvân'ı: (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*, İstanbul: Doruk Yayınları.
- Buluç, Saadettin (2007a). "Eski Bir Türk Dili Yadigârı Behçetü'l-Ĥadâik Fî Mev'izeti'l-Ĥalâ'ik", *Prof.Dr. Saadettin Buluç Makaleler (Haz. Zeynep Korkmaz)*, Ankara: TDK Yay., s. 84-93.
- Buluç, Saadettin (2007b). "Bir Eserin iki Yazma Nüshası", *Prof. Dr. Saadettin Buluç Makaleler (Haz. Zeynep Korkmaz)*, Ankara: TDK Yay., s. 149-184.
- Caferoğlu, Ahmet (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Canpolat, Mustafa (1968). "Behçetü'l-Ĥadâ'ik'in Dili Üzerine", *TDAY-Belleten 1967*, s. 165-175.
- Cebecioğlu, Ethem (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Cin, Ali (2011). *Ali'nin Kıssa-yı Yusuf'u*, Ankara: TDK Yayınları.
- Cin, Ali (2012a). *İbn-i Abbas'tan Rivayet Edilen Yûsuf ve Züleyha Hikâyesi*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları.
- Cin, Ali (2012b). *Mesud Bin Ahmed, Süheyl ü Nev-bahar (İnceleme-Metin-Dizin)*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Demir, Nurettin (2007). "Batı Türk Yazı Dilinin Oluşumu", *Türk Edebiyatı Tarihi I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., s. 302-312.
- Develi, Hayati (1998). "Ağız Özellikleri Gösteren Bir Eski Türkiye Türkçesi Metni Fatıha Tefsiri", *İlmi Araştırmalar S. 6*, İstanbul, s. 64.
- Devellioğlu, Ferit (2007). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, İstanbul: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, Cem (2009). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2008); *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, s. 437-438.
- Erdem, Melek (1992). *Kitâb-ı Güzîde (İnceleme- metin-sözlük)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Erdem, Mevlüt - Mustafa SARI (2010). "karışık Dilli Eserlere Farklı Bir Bakış", *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 5/1 Winter*, s. 390-415.

- Ergin, Muharrem (2008). *Dede Korkut Kitabı – 1*, Ankara: TDK Yayınları.
- Hacıeminoğlu, Necmettin (2000). *Kutb'un Hüsrev ü Şirin'i ve Dil Hususiyetleri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1989). *Gülistan Tercümesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Korkmaz, Zeynep (1973). *Marzubanname Tercümesi (İnceleme-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)*, Ankara: Ankara Ün. DTCF Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1974). "XI-XIII. Yüzyıllar Arasında Oğuzca", *TDAY Belleten*, Ankara, s. 41-48.
- Korkmaz, Zeynep (1995a). "Eski Bir Kudurî Çevirisi", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Ankara: TDK Yayınları, s. 355-359.
- Korkmaz, Zeynep (1995b). "Selçuklular Çağı Türkçesinin Genel Yapısı", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Ankara: TDK Yayınları, s. 274-286.
- Korkmaz, Zeynep (1995c). "Kâşgarlı Mahmut ve Divanu Lügati't-Türk", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Ankara: TDK Yayınları, s. 254-259.
- Korkmaz, Zeynep (1995d). "XI-XIII. Yüzyıllar Arasında Türkçe", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar I*, Ankara: TDK Yayınları, s. 268-273.
- Küçük, Serhat (2014). *Kitâb-ı Güzîde - Akâidü'l-İslâm*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Merhan, Aziz (2013). "Anadolu'daki İlk Türkçe Eser Üzerine Tartışmalar (Über das älteste türkische Werk in Anatolien)", 32. *Alman Doğu Bilimciler Kongresi (32. Deutscher Orientalistentag)*, Münster /ALMANYA: 23-27 Eylül.
- Mansuroğlu, Mecdud (1954). "Mevlâna Celâleddin Rumî'de Türkçe Beyit ve ibareler", *TDAY-Belleten*, 207-220.
- Mansuroğlu, Mecdud (1956). "Şeyyad Hamza'nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi", *TDAY-Belleten*, s. 125-144.
- Mansuroğlu, Mecdud (1960). "Şerhü'l-Menâr'ın Dili Hakkında", *V. Türk Tarih Kongresi (Kongreye Sunulan Tebliğler)*, Ankara: TTK Yay., s. 367-374.
- Mansuroğlu, Mecdud (1988). "Eski Osmanlıca", *Tarihî Türk Şiveleri*, Ankara: TKAE Yay., s. 275.
- Sami, Şemsettin (2004). *Kâmûs-ı Türkî*, (Önsöz Prof. Dr. Ömer Faruk Akün), İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sarıca, Bedri (1994). "olga-bolga Sorunu ve Yeni Bir Kitâb-ı Güzîde Nüshası Üzerine", *Yüzüncü Yıl Üniv. Eğt. Fak. Dergisi Cilt:1 Sayı:1*, Van: s. 123-136.
- Tekin, Şinasi (1974). "1343 Tarihli Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dilinde olga-bolga sorunu", *Belleten (1973-1974)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Şinasi (2000). "Timur Öncesinde Anadolu ile Orta Asya Türk Dünyası Arasındaki Kültür İlişkileri ve Güzide Kitabı'nın Tercüme Hikâyesi", *Belleten (1997)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Tezcan, Semih - Hamza ZÜLFİKAR (2004). *Nehcü'l-Ferādis*, (Tıpkıbasım ve Çeviriyazı: Janos ECKMAN), Ankara: TDK Yayınları.
- Topaloğlu, Ahmet (1978). *Muhammed Bin Hamza XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi, 2. Cilt (Sözlük)*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Tulum, A. Mertol (1968). "Şerhü'l-Menâr Hakkında", *TDED*, XVI: 133-138
- Türkmen, Seyfullah (2011). *Türk Lehçeleri Arasında ilk Metin Aktarma Örneği Kitâb-ı Güzide*, Sivas: Asitan Yayınları.
- Vaux, Carra De (1978). "Akide", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Yavuz, Kemal (2012). *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayr'ı (Metin-Aktarım)*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü.
- Yüce, Nuri (1993). *Mukaddimetü'l-Edeb*, Ankara: TDK Yayınları.